

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Vybraná díla Ferdinanda Schulze

Bakalářská práce

Autor: Veronika Suchomelová
Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor: Veronika Suchomelová

Studium: P131049

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání, Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: Vybraná díla Ferdinanda Schulze

Název bakalářské práce AJ: Selected works of Ferdinand Schulz

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Výklad vybraných děl jednoho z příslušníků májovské etapy české literatury 19. století.

HAMAN, Aleš. Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, 370 s. ISBN 978-808-6078-717. NOVÁK, Jan Václav; NOVÁK, Arne. Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny. 4. přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Promberger, 1936-1939. 1804 s. LORENZOVÁ, Helena a Taťána PETRASOVÁ. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 12.-14. března, 1998. 1. vyd. Praha: KLP, 1999, 273 p. ISBN 80-859-1743-2. MÁCHAL, Jan Hanuš. O českém románu novodobém. Praha : České lidové knihkupectví a antikvariát Josef Springer, 1902. TUREČEK, Dalibor. České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, 342 s. ISBN 978-807-2947-331.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Oponent: dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 19.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 4. 2016

Veronika Suchomelová

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. Jiřímu Kudrnáčovi, CSc., vedoucímu mé bakalářské práce, za vstřícnou spolupráci, ochotu i odborné rady, které mi při zpracování této práce poskytl. V neposlední řadě děkuji také svým nejbližším za všeobecnou podporu při psaní této kvalifikační práce.

Anotace

SUCHOMELOVÁ, Veronika. *Vybraná díla Ferdinanda Schulze*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 62 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá vybranými díly Ferdinanda Schulze, autora, který se prosadil zejména jako představitel ideálního realismu v druhé polovině 19. století. V této práci byla k rozboru vybrána tři konkrétní díla, a to *Latinská babička*, *Šlechtické novely* a *Povídky olšanské*. Práce je rozdělena do tří kapitol. Stěžejní pro tuto práci je snaha o interpretaci těchto děl, zpracování jednotlivých námětů a následně vystihnout konkrétní přínos tohoto autora a jeho témat pro českou literaturu tehdejší i současnou. V interpretacích najdeme také nástin děje i náhled do kritické recepcce, které nám umožní definovat témata a motivy, kterými se tento autor ve své tvorbě zabývá.

Klíčová slova: Ferdinand Schulz, ideální realismus, výchovné aspekty, populární literatura, tajemství

Annotation

SUCHOMELOVÁ, Veronika. *Selected works of Ferdinand Schulz*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 62 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis is focused on selected literary works of Ferdinand Schulz. The author who is known as a representative of the ideal realism in the second half of the 19th century. I have chosen three books for the analysis, particularly *Latinská babička*, *Šlechtické novely* and *Povídky olšanské*. The thesis is divided into three parts. Crucial matters for the work are an effort to interpret these literary works, processing of individual topics and then describe specific benefits of the author and the author's topics for Czech literature of his time-period as well as for contemporary Czech literature. The interpretation includes also the plot's overview and the insight into the reception from the critics. They help us to define topics and themes of the author's literary works.

Key words: Ferdinand Schulz, ideal realism, educational aspects, popular literature, a secret

Obsah

1	Úvod	8
2	Recepce tvůrčí osobnosti a díla Ferdinanda Schulze	10
2.1	Ferdinand Schulz ve slovnících a literárněvědných příručkách.....	10
2.2	Ohlasy v periodikách.....	15
2.3	Závěrem.....	22
3	Recepce vybraných děl Ferdinanda Schulze.....	23
3.1	Recepce díla <i>Latinská babička</i>	23
3.2	Recepce díla <i>Šlechtické novely</i>	25
3.3	Recepce díla <i>Povídky olšanské</i>	26
4	Interpretace vybraných děl Ferdinanda Schulze	28
4.1	<i>Latinská babička</i>	28
4.2	<i>Šlechtické novely</i>	33
4.2.1	Starý pán z Domašic	34
4.2.2	Malý kanovník.....	39
4.2.3	Společník	42
4.2.4	Praktická matka	44
4.2.5	Klíček	46
4.3	<i>Povídky olšanské</i>	47
5	Závěr	55
6	Seznam literatury	59

1 Úvod

Ferdinand Schulz (1835 – 1905) byl jedním z předních českých novinářů, kritiků, populárních spisovatelů, avšak působil také jako vychovatel, politik a představitel ideálního realismu u nás. Významným těžištěm jeho tvorby byly povídky, ve kterých jsou velmi obratně promítnuta Schulzova stanoviska jasně demonstrující programovou náplň již zmíněného ideálního, nebo také umírněného, realismu. Tento směr, jehož byl průkopníkem a zastáncem zejména v druhé polovině 19. století, je spojován především s jeho prozaickou tvorbou.

Přestože ve své době patřil k aktivním jedincům zastávajících obranu naší domácí literatury, domácích námětů i samotných spisovatelů, dnes je vnímám spíše jako autor opomíjený a pro širokou čtenářskou obec je v mnoha případech dokonce zcela neznámý. Naneštěstí se jeho jméno často neobjevuje ani v současných literárněvědných příručkách a slovnících, a pokud ano, pak obvykle tomuto autorovi není věnována přílišná pozornost ani prostor.

Práce je rozdělena do tří částí. V té první nastíníme literárněhistorický kontext tvorby tohoto autora. Ve druhé se zaměříme na recepci vybraných děl, a to konkrétně na díla *Latinská babička*, *Šlechtické novely* a *Povídky olšanské*, která jsou si žánrově blízká. Konkrétně se jedná o román, soubor novel a soubor povídek. Tato díla byla vybrána zejména pro demonstraci konkrétních prvků umírněného realismu, které jsou v nich obsaženy, ale rovněž proto, že se svým obsahem i myšlenkou staly velmi významnými díly v inventáři literární tvorby Ferdinanda Schulze. Třetí část této práce už se bude věnovat interpretaci těchto próz.

O povídkách i tvorbě tohoto autora se dočteme tedy především v dobových periodikách, kde byly zveřejněny též kritiky jeho publikovaných děl, ale zaměříme se rovněž na články napsané k příležitosti jeho životního jubilea a následně i k jeho úmrtí. Základní poznatky o vlivu jeho životních událostí na literární tvorbu se objevují také v literárněhistorických publikacích, jak jsme již výše zmínili, jakými jsou *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, *O českém románu novodobém* či *Dějiny české literatury*. Kratší zmínky pak najdeme například

v dílech *Česká literatura od počátku k dnešku* nebo *Panorama české literatury*, se kterými budeme v této práci rovněž pracovat. Neopomeneme samozřejmě ani práci se slovníky. Informace týkající se jeho literární tvorby najdeme například v *Lexikonu české literatury* a v Moravcově *Slovníku českých spisovatelů*.

Cílem práce je prokázat, zda literární tvorba Ferdinanda Schulze je stále živá, nadčasová a jeho díla mají tak i současnému čtenáři stále co nabídnout. Nejprve se tedy věnujeme recepci samotné osobnosti Ferdinanda Schulze, a to od počátků jeho literární tvorby až ke sklonku jeho života. Je nutné podotknout, že všechny citace uvádíme v původním znění i s původním pravopisem.

2 Recepce tvůrčí osobnosti a díla Ferdinanda Schulze

V této kapitole se budeme zabývat recepcí tvůrčí osobnosti i díla, již výše zmíněného autora, Ferdinanda Schulze. V následující podkapitole se zaměříme nejprve na to, jak je autor prezentován a představován ve slovnících a literárněvědných příručkách.

V druhé části se budeme věnovat sborníkům a periodikům více druhů, tedy dobovému tisku, a rovněž článkům souhrnným či vydaným k příležitosti autorova životního jubilea. Zmíněny budou také nekrology, které byly o tomto významném představiteli kulturního i literárního života 19. století napsány.

Vzhledem k časovému období, ve kterém tento autor žil, neopomeneme ani kulturní a literárně-historický dobový kontext, který byl významný pro jeho literární tvorbu i jeho další činnost.

Závěrečná část kapitoly by tedy měla stanoviska ze vzniklé mozaiky shrnout a umožnit tak představu o tom, jak bylo ve své době na Ferdinanda Schulze nahlíženo, jaká zastával stanoviska týkající se jeho literárního i soukromého života a jak zásadní měla vliv na jeho tvůrčí činnost.

2.1 Ferdinand Schulz ve slovnících a literárněvědných příručkách

V první podkapitole se pokusíme ucelit představu o tom, do jaké míry se Ferdinand Schulz zapsal do české literární historie. Ačkoliv se může zdát, že je dnes tento autor často opomíjen a v současných učebnicích literatury pro studenty středních škol ho jen stěží najdeme, podle níže uvedených dobových příruček bychom rozhodně našli nejen jeden důvod, proč by mezi literárními velikány, jakými byli například jeho spolužáci Jan Neruda či Vítězslav Hálek, neměl chybět.

Kritik, publicista, literární historik a prozaik Ferdinand Schulz byl ve své literární tvorbě velmi všestranný. Avšak stejně takový byl dle dostupných zdrojů také jeho zájem o okolní svět. Jak uvádí heslo v *Lexikonu české literatury*, tento autor byl osobnost velmi zvědavá a kromě literatury se zajímal také o filozofii, historii,

estetiku i cizí jazyky. Mimo jiné, příspěvkům do studentských časopisů se věnoval už během gymnaziálních studií, kde se již tehdy seznámil s dalším budoucím významným představitelem české literatury Janem Nerudou. Na jeho literární tvorbu pak měla velký vliv i jeho dlouholetá výchovatelská praxe. Jako vychovatel působil v rodině Kouniců a právě díky této zkušenosti se dostal nejen do šlechtických salónů, ale také na cesty do několika zemí západní Evropy. Uvést můžeme například Německo, Francii, Belgii a Švýcarsko.¹ Můžeme se tedy domnívat, že jako vychovatel získal mnoho zážitků a poznatků, ze kterých mohl následně čerpat při své literární tvorbě, což ostatně zmiňuje v jedné ze svých přednášek také Jan Máchal: „*Spisovatel byl delší dobu vychovatelem v domě paní Eleonory hraběnky z Voračických Kounicové a měl příležitost poznati z přímého názoru intimní a rodinný život šlechtický.*“² Rovněž Vladimír Forst, autor hesla ve *Slovníku českých spisovatelů*, poukazuje dokonce na konkrétní vliv spolupráce s Kounicovými na jeho psaní, když tvrdí, že: „*dlouhý pobyt v Kounicově rodině ho přivedl k záměru, v jeho době značně neobvyklému, zpracovat společenské i národnostní problémy soudobé šlechty; učinil tak zejm. ve Šlechtických novelách*“³.

Portrét tohoto literáta, který je v *Lexikonu české literatury* uveden, je relativně rozsáhlý a podrobný, což dokazuje jeho významnou úlohu v dějinách české literatury. Vzhledem k rozsahu tohoto hesla se můžeme tedy, na rozdíl od jiných publikovaných hesel o Ferdinandu Schulzovi, seznámit i s neméně důležitými stránkami osobnosti tohoto autora či jeho osobním životem. Zmíněn je například jeho sňatek s Kateřinou Grégrovou. Záhy se ovšem opět dostáváme k jeho tvůrčí činnosti, neboť právě spolupráce s jeho švagry, kdy se podílel na redakci *Národních listů*, ho dostala na čas do vězení. Jak *Lexikon české literatury* uvádí, zatčen byl kvůli přestupku proti tzv. tiskovému zákonu. Přesto se po návratu k novinářské práci opět vrátil, konkrétně

¹ TUREČEK, Dalibor a Zdeněk PEŠAT, Schulz Ferdinand. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3. s. 129.

² MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém: šest přednášek, jež v čes. universitní extensi konal Jan Máchal*. Praha: Springer, 1902. s. 76.

³ FORST, Vladimír, Schulz Ferdinand. In: *Slovník českých spisovatelů*. Vyd. 1. Redaktor Jan Čadil. Praha: Libri, 2000. ISBN – 80-7277-007-1. s. 577.

se věnoval *Literárním listům*, *Národním listům* a *Zlaté Praze*, o které se budeme v následující kapitole této práce ještě blíže zmiňovat. O jeho značné angažovanosti ve společenském a kulturním životě svědčí i jeho působení v kulturních spolcích. Mimo jiné se zasloužil o spoluzaložení *Umělecké besedy*, *Spolku českých žurnalistů* a *Klubu historického*. V šedesátých letech se stal členem výboru pro postavení Národního divadla a výboru literárního spolku Svatobor.⁴ V sedmdesátých letech 19. století byl dokonce stálým přispěvatelem do kritického časopisu *Literární listy*.⁵ Pozitivní vliv měl na tehdejší zakládání spolků, sborů i divadel pád bachovského absolutismu, který byl zapříčiněn především hospodářskými i vojenskými neúspěchy Rakouského císařství. Nastolení ústavního pořádku tedy následně vedlo k příznivému rozvoji společenského, zejména kulturního, života.⁶ Zájem autora o tehdejší svět i okolní dění se samozřejmě projevil také v jeho dílech, která jsou rovněž jako jeho zájmy tematicky pestrá a rozmanitá.

Právě v kontextu s jeho tvorbou se seznamujeme s pojmy tradicionalismus, národní hodnoty a poslání kultury.⁷ Tato stanoviska, která Ferdinand Schulz zastával, patrně úzce souvisí s literárním děním tehdejší doby. Zmínit můžeme například dlouholeté konflikty dvou skupin se zcela rozdílnými představami o tom, kterým směrem by se měla česká literatura orientovat. Spor autorů kolem časopisu Lumír a časopisu Osvěta by se dal výstižně shrnout jako boj strany kosmopolitní a strany národní, v jejímž čele stála Eliška Krásnohorská i Ferdinand Schulz, který byl

⁴ TUREČEK, Dalibor a Zdeněk PEŠAT, Schulz Ferdinand. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3. s. 130.

⁵ MACHALA, Lubomír a Eduard PETRŮ (eds.). *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. 1. opr. a dopl. vyd. Olomouc: Rubico, 1994, reprint 1999. ISBN 80-85839-04-0. s. 136.

⁶ POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-04-23906-4. s. 123.

⁷ TUREČEK, Dalibor a Zdeněk PEŠAT, Schulz Ferdinand. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3. s. 129.

současně i kritickým mluvčím časopisu Osvěta.⁸ Na rozdíl od lumírovců, Ferdinand Schulz a další stoupenci časopisu Osvěta zastávali názor, že: „*umění nevisí svobodně ve vzduchu, nýbrž tkví svými kořeny ve skutečnosti, v dějinách, kultuře, tradici a životě národa*“.⁹ Ať už lumírovci, májovci nebo přívrženci časopisu Osvěta, všichni se snažili svými texty povznést českou literaturu na vyšší úroveň. Možná právě díky tomu se tehdy zrodilo tolik kvalitních knih a textů, které nám jsou přínosem i dnes, ve dvacátém prvním století, a mohou nám také umožnit i po tolika letech nahlédnout do života české společnosti žijící ve století devatenáctém.

Velmi obdobný popis tohoto literárního historika a kritika najdeme rovněž ve slovníkové příručce *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Rodák z Ronova nad Doubravou je zde nazýván mimo jiné jako publicistický obhájce národních práv a zastánce zušlechťujícího ideálního realismu. Také v tomto případě nechybí zmínky o jeho výjimečné snaze čtenáře vychovávat, varovat ho před mnoha úskalími a především mu jít příkladem. Autor představuje Ferdinanda Schulze také v roli jakéhosi kulturního reprezentanta, který ušlechtilé tendence v literatuře aktivně podporuje a celoživotně bojuje za uchování ideálních národních hodnot. Zmíněno je dílo ze šlechtického prostředí *Šlechtické novely* či povídka o studentském životě žáků z mladoboleslavského gymnázia *Latinská babička*.¹⁰ Ovšem poprvé se setkáváme také s poznámkami týkajícími se jeho nekompromisního odmítání jakýchkoliv prvků exotičnosti či fantastičnosti v literatuře a v neposlední řadě tzv. zolovského naturalismu.¹¹

V *Přehledných dějinách literatury české od nejstarších dob až po naše dny* ho Arne Novák zprvu řadí překvapivě k zábavné beletrii. Přesto však uvádí, že více než na zábavné prvky, se autor zaměřuje obecně ve své tvorbě spíše na řešení mravních

⁸ STREJČEK, Ferdinand. *Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1915. s. 137.

⁹ Tamtéž. s. 139.

¹⁰ OTRUBA, Mojmir, Zdeněk PEŠAT a Květa HOMOLOVÁ (eds.). *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982. s. 235 – 236.

¹¹ Tamtéž. s. 235.

otázek tehdejší společnosti.¹² Právě díky této tematice ho nejen Arne Novák, ale také Jiljí Jahn ve svém článku označuje za organizátora, národního mravokárce i tzv. vychovatele lidu.¹³ Novák spisovatele a novináře prezentuje jako autora velmi všestranného, který ve svých literárních dílech zpracovává jak téma historie, tak i společnosti a národa. Neopomíná ani fakt, že v Schulzových dílech lze snadno rozpoznat autorovy vlastní zkušenosti, osobní vzpomínky i názory, kterými ani ve své době příliš nešetřil.¹⁴

Pokud nahlédneme do příruček starších, konkrétně do *Slovníku českých spisovatelů* vydaného v roce 1964, naskytne se nám příležitost vidět Ferdinanda Schulze a výchovné tendence v jeho tvorbě ze zcela jiného úhlu pohledu. Právě v tomto slovníku autor hesla Josef Moravec zdůrazňuje, že Schulzovy vlastenecké a mravoučné tendence uměleckou hodnotu jeho beletristických prací snižují a lze je poté vnímat spíše jako literárněhistorický dokument. Za nejzdařilejší pak považuje, stejně jako výše zmíněná příručka *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století* vydaná v roce 1982, díla založená na jeho vlastních osobních vzpomínkách. Uvedena jsou díla *Nymburská rychta* a *Latinská babička*. Avšak následují další výhrady ze strany Josefa Moravce směřované tentokrát k neschopnosti autora hlubšího kritického soudu i přes jeho široké vzdělání a vytýkány jsou mu taktéž jeho kritiky se stupňující se zpátečnickou povahou. Zmíněny jsou pak například útoky proti realismu nebo mladé literatuře devadesátých let.¹⁵

Mezi nejstarší příručky píšící o Ferdinandu Schulzovi můžeme bezpochyby zařadit *Ottův slovník naučný*. V této tzv. encyklopedii obecných vědomostí je otištěno

¹² NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1936-1939, reprint 1995. ISBN 80-7108-105-1. s. 552.

¹³ JAHN, Jiljí Vratislav. Ferdinand Schulz. K jeho šedesátým narozeninám. *Osvěta*. 1895, roč. 25, č. 1, s. 83-91.

¹⁴ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1936-1939, reprint 1995. ISBN 80-7108-105-1. s. 553 – 554.

¹⁵ MORAVEC, Josef, Ferdinand Schulz. In: *Slovník českých spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1964. s. 446.

heslo Jana Voborníka z roku 1905 a věnováno je mu hned několik sloupců. Voborník se tedy nemusí omezovat pouze na informace o jeho tvůrčí činnosti, ale zveřejňuje také důležitá fakta související s jeho životem. Kromě základních okamžiků v jeho studentském období, jakým byla například gymnaziální studia, jsou zde vypsány také jednotlivé redakce časopisů, ve kterých si Ferdinand Schulz rozšiřoval svou novinářskou praxi. Zmíněn je v první řadě časopis *Lumír* i jeho vlastní časopis *Osvěta*, který měl za cíl, jak autor hesla Jan Voborník uvádí, šířit myšlenky o hodnotě lidské, o právech a povinnostech člověka i mravním a historickém vzdělání. Vůbec poprvé se seznamujeme s informací o tom, jak byl Ferdinand Schulz svou obsáhlou a rozmanitou tvůrčí činností unaven a přetížen a právě rozmanitosti dává Jan Voborník za vinu to, že jeho práce často není tolik důkladná. Následně ovšem upozorňuje, stejně jako heslo ve *Slovníku českých spisovatelů*, na jeho teorii o tom, že umělci se mají zajímat v první řadě o literaturu domácí a studovat skutečný a reálný život tak, jak je. S tím úzce souvisí Schulzovo, výše již zmíněné, odsouzení spisovatelů píšících o fantastičnu a exotičnu života, který nikdy nepoznali, jen za účelem větší světovosti.¹⁶ Také tvůrce tohoto hesla připouští, že díla mají výchovný podtext, proto jsou v nich obsažena témata manželství, vztahy mužů, žen a dětí, ale také lásky k práci či zájem o budoucnost.¹⁷ Jak autor hesla v závěru sám uvádí: „*Míní čerpati jen ze života, aby působil na život.*“¹⁸

2.2 Ohlasy v periodikách

Jak jsme na začátku první podkapitoly již zmínili, dnes se studenti, nejen středních škol, o Ferdinandu Schulzovi dozví v hodinách českého jazyka jen výjimečně. Přesto ještě v letech nedávno minulých, konkrétně v osmdesátých letech minulého století, se o tomto autorovi objevuje v časopise *Český jazyk a literatura*, ve kterém jsou publikovány především odborné texty pro pedagogy, hned několik stránek. V tomto časopise, který byl pravidelně vydáván Státním pedagogickým

¹⁶ VOBORNÍK, Jan, Schulz Ferdinand. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Polička: Argo, 1905, reprint 2000. ISBN 80-7203-007-8. s. 64.

¹⁷ Tamtéž. s. 65.

¹⁸ Tamtéž. s. 64.

nakladatelstvím, je dokonce i ve srovnání se svým současníkem, prozaikem a žurnalistou Josefem Svátkem. Text napsaný Radkem Šťastným k 150. výročí jejich narození poukazuje na to, že oba tito autoři se z časových a pedagogických důvodů ze školních osnov pomalu vytrácejí, přestože se Schulz i Svátek zúčastnili velmi významných událostí 19. století u nás. Článek nesoucí název *Dva prozaikové a žurnalisté* připouští, že Ferdinand Schulz byl ve své době vnímán jako velmi známá osobnost v oblasti literárního i kulturního života. Samozřejmě nechybí ani poznámka o jeho jisté zpronevěře vůči májovcům, od kterých odešel, aby se stal oporou tzv. školy národní a časopisu *Osvěta*.¹⁹ Jeho velký kulturní rozhled i širší uměleckých aktivit souvisí zejména s jeho častými schůzkami s mnoha literáty, se kterými se setkával nejen jako redaktor časopisů, z nichž je jmenována například *Zlatá Praha*. Autor článku, Radko Šťastný, ovšem poukazuje také na jeho roli literárního kritika, ze které lze, dle jeho názoru, čerpat dodnes. Vyzdvihuje jeho objektivitu, která se projevila především v době, kdy vydal uznalé kritiky na dílo Jaroslava Vrchlického i Jana Nerudy v období diskuze mezi ruchovci a lumírovci.²⁰ Lze tedy usuzovat, že i na konci 20. století byl Ferdinand Schulz vnímán jako velmi významný a svébytný autor 19. století, o jehož obohacení české literatury, zdálo by se, nebylo nejmenších pochyb.

Periodika věnovala pozornost tomuto literátovi na přelomu 19. a 20. století primárně v souvislosti s jeho životním jubileem a následně s jeho úmrtím. Takový typ textu najdeme například v časopise *Lumír*, který v roce 1905 zveřejnil článek vydaný k příležitosti 70. narozenin tohoto autora. Ferdinand Schulz je hned v úvodu představen jako současný nejstarší český spisovatel. Můžeme se domnívat, že to je jeden z důvodů, proč redaktor pokračuje přáním a pozdravem od celé české veřejnosti i přes jejich možné názorové rozdíly. Jako by byly všechny neshody a nesouhlasy, týkající se hlavně rozdílných úsudků o naší literatuře, zažehnány nebo alespoň odloženy k řešení na dobu neurčitou. Takový úvod v nás může budit dojem, že tehdejší společnost chtěla dopřát tomuto člověku, v pokročilém věku života, klidné stáří a pamatovat si z jeho práce jen to dobré a přínosné. Značné obohacení

¹⁹ ŠŤASTNÝ, Radko. Dva prozaikové a žurnalisté aneb Fueramus Pergama quondam. *Český jazyk a literatura: časopis pro vyučování českému jazyku*. 1984-1985, roč. 35, s. 279.

²⁰ Tamtéž. s. 280.

historie naší literatury tímto autorem zmiňuje také sám redaktor, a to již po krátkém úvodním slovu. Připomíná také jeho odpor k jakékoliv nemorálnosti i zjevnou náklonnost k umírněnému realismu.²¹ Právě realismus byl v životě Ferdinanda Schulze velmi významným tématem. Úzce totiž souvisel, stejně jako naturalismus, se spisovatelem Emilem Zolou a jeho odlišnými názory na povahu a primární funkci literatury. Představa Emila Zoly byla jasná. Jakékoliv umělecké dílo má mít poznávací funkci, má být pravdivé a ukazovat čtenáři věci takové, jaké doopravdy jsou. Psát tedy o skutečnosti nepřikrášlené a popisovat ji co nejsyrověji. Ferdinand Schulz, společně s Eliškou Krásnohorskou i Josefem Durdíkem, měl názor zcela odlišný, což se v jeho textech výrazně projevilo. Dle jejich úsudku má literatura v první řadě vychovávat a je potřeba tomu hranici pravdivosti přizpůsobit. Souhlasili tedy se zobrazováním zřejmého, ale jen do takové míry, kdy nedojde k rozporu s výchovnou funkcí, která by měla mít, dle jejich názoru, v literatuře vždy přednost. Zolovo psaní o jakékoliv skutečnosti, při jejímž popisování se údajně nezastavuje téměř před ničím, s přesvědčením kritizoval.²² Také díky této názorové konfrontaci je Ferdinand Schulz dodnes řazen mezi přední představitele tzv. umírněného nebo ideálního realismu, jehož cílem by mělo být především vychovávat čtenáře k občanským a patriotickým ctnostem prostřednictvím důvěryhodných obrazů z prostředí českého světa.²³ Jak uvádí v *Dějínách české literatury* Miloš Pohorský, cílem umírněného realismu bylo ovšem nejen čtenáři představovat dobré příklady ideálního smýšlení a jednání, ale především ho vytrvale odvádět od, výše již zmíněného, kritického zobrazování skutečnosti.²⁴

Časopis *Světozor* pojednává o Ferdinandu Schulzovi hned ve dvou po sobě jdoucích číslech. Takových případů najdeme při hledání článků o tomto autorovi více, neboť v lednu roku 1905 vycházely články v souvislosti s oslavami jeho sedmdesátých

²¹ HLADÍK, Václav. K jubileu Ferdinanda Schulze. *Lumír*. 1905, roč. 33, č. 4, s. 196.

²² FORST, Vladimír. *Realismus a modernost: proměny v české próze 19. století: sborník statí*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. s. 86.

²³ HOLÝ, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jan LEHÁR a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998. Česká historie, sv. 4. ISBN 80-7106-308-8. s. 296.

²⁴ POHORSKÝ, Miloš (ed.). *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. 217.

narozenin a v únoru téhož roku, přesně o jeden měsíc a jeden den později, se začaly objevovat články o jeho úmrtí. V obou případech se redaktoři zjevně snaží pro čtenáře připravit co nejprehlednější výčet autorova celoživotního díla, jeho úspěchů i dosažených cílů a ani v případě *Světozoru* tomu není jinak. V prvním z čísel Václav Dresler upozorňuje na Schulzovu beletrii a její jedinečnost. Ferdinanda Schulze řadí mezi nejpłodnější a nejpopulárnější autory starší školy a neopomíjí jeho významný vliv na literární tvorbu jeho současníků. Nově se setkáváme s tematickým přehledným rozdělením autorových povídek na historické, studentské, vesnické, měšťanské a šlechtické. V následujících odstavcích se redaktor věnuje už poměrně podrobnému rozboru jeho díla, konkrétně recenzi jeho nejrozsáhlejšímu románu *Nymburská rychta*.²⁵

Autorem druhého článku o Ferdinandu Schulzovi v časopise *Světozor*, který vyšel hned v následujícím čísle, je stejně jako v případě předchozího článku, Václav Dresler. Jak jsme již zmínili, i tentokrát se pokusil o nastínění Schulzovy literární tvorby. Přesto se informace příliš neopakují a spisovatelova práce je představena z jiného úhlu pohledu. Dresler například hledá odpovědi na to, čím byl Ferdinand Schulz ve své době jedinečný a proč si získal už tehdy takovou pozornost. Velký přínos vidí v jeho vychovatelské zkušenosti, díky které se mohl zblízka seznámit se šlechtickým životem, na rozdíl od jiných autorů, kteří toto prostředí neznali, a tak o tomto společenském prostředí raději nepsali. Mnoho čtenářů si získal také svým tzv. umírněným realismem, o kterém jsme se již výše zmínili. Autor článku rovněž uvádí, že tento spisovatel se ve svých povídkách neponořuje do psychologie postav, nehledá, ale pouze konstatuje a svými popisy téměř vykresluje životní skutečnosti. Ve své beletristické tvorbě věnuje svou pozornost primárně každodennímu životu svých postav i popisům prostředí, přírody, nálady a tradicím. Znovu upozorňuje

²⁵ DRESLER, Václav. Ferdinand Schulz. Nástin jeho literární práce. *Světozor*. 1905, roč. 5, č. 21, s. 572 – 574.

na jeho ostré výstupy proti nereálným smyšleným příběhům i jeho vytrvalé a důrazné obhajování domácích námětů a jejich přínosu literatuře.²⁶

Text věnovaný Ferdinandu Schulzovi by bez pochyb neměl chybět ani v časopise, který on sám v šedesátých letech devatenáctého století založil a řídil, tedy v *Osvětě*, díky němuž se snažil zaujmout zvláště mladou generaci.²⁷ Jeho hlavním cílem bylo získání nových čtenářů českých knih, neboť mezi šířením českých knih a existencí českých spisovatelů vnímal velmi důležitou souvislost. Upozorňuje tedy nejen na nutný zájem čtenáře o knihu, ale především na nezbytný zájem autora o své čtenáře.²⁸ I v tomto případě, rovněž jako článek v časopise *Světozor*, je text napsaný k příležitosti výročí narození autora, tentokrát k narozeninám šedesátým. Autor textu, Jiljí Vratislav Jahn, se v prvních odstavcích vrací do doby, kdy byl Ferdinand Schulz přední, můžeme říci dokonce vůdčí, osobností tehdejší literární sféry. Jahn čtenáře zasvěcuje do kontextu doby a následně plynule přechází k představení tohoto spisovatele i jeho osudu. Nově propojuje jeho životní peripetie s jeho literárními díly a hledá jejich společné znaky, čímž opět potvrzuje výroky o údajných výrazných autobiografických prvcích v jeho literární tvorbě. Velmi otevřeně píše o primárním důvodu vzniku časopisu *Osvěta*, o cíleném působení na studenty a mladé lidi i o snaze zamezit lidské lhostejnosti k životu a pouhé touze po výdělku. Neopomíná ani fakt, že za vedení Ferdinanda Schulze vyšla pouze dvě čísla a on se i přesto těchto myšlenek a svých vlastních přesvědčení nevzdával. Jmenuje jeho literární i životopisné studie, další redaktorskou činnost i pozici učitele, do které nastoupil na Československé akademii.²⁹

²⁶ DRESLER, Václav. Ferdinand Schulz. Nástin jeho literární práce. *Světozor*. 1905, roč. 5, č. 22, s. 600 – 603.

²⁷ TUREČEK, Dalibor a Zdeněk PEŠAT, Schulz Ferdinand. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3. s. 130.

²⁸ THON, Jan. *Osvětou k svobodě: kniha o českých čtenářích*. V Praze: Aventinum, 1948. s. 125 – 126.

²⁹ JAHN, Jiljí Vratislav. Ferdinand Schulz. K jeho šedesátým narozeninám. *Osvěta*. 1895, roč. 25, č. 1, s. 83-91.

Mezi další časopisy, které o Ferdinandu Schulzovi psaly, můžeme zařadit například *Literární listy*, *Besedy lidu* i beletristický časopis *Niva*. V jednotlivých číslech těchto periodik jsou zveřejněny články zabývající se podrobněji Schulzovými konkrétními díly. Často jsou to pozoruhodné kritické recenze jeho povídek a novel. Věnovat se jim proto budeme až v následující kapitole této práce, která se zabývá recepcí díla tohoto spisovatele.

Po výše zmíněných ohlasech v dobových časopisech i literárních příručkách, zmiňujících se o Ferdinandu Schulzovi jako o předním autorovi a významném představiteli literatury 2. poloviny 20. století, není divu, že jeho úmrtí, dne 16. února 1905, nezůstalo bez odezvy. Jeho nekrology se objevily hned v několika tehdejších časopisech.

Časopis *Zvon* zmiňuje tohoto spisovatele společně s dalšími zesnulými autory, uveden je například Norbert Mrštík nebo Jan J. Benešovský - Veselý, v rámci pravidelného sloupku Týden. Ferdinand Schulz, jenž je uveden hned jako první z těchto autorů, je zde prezentován především jako literární kritik a zastánce domácí národní literatury. V neposlední řadě je ovšem vyzdvihnuta také Schulzova zásluha o uznání velikosti literární tvorby spisovatele, básníka a překladatele Jaroslava Vrchlického i přes jejich četné názorové rozdíly.³⁰

Další z periodik, které uvádí v jednom ze svých čísel nekrolog autora Ferdinanda Schulze, je časopis *Zlatá Praha*. Článek, *Prof. Ferdinand Schulz zemřel*, podává čtenáři informace týkající se nejen života autora, ale především jeho pracovních úspěchů a zkušeností. Neopomenuto je i jeho značné úsilí, které vynaložil při zakládání a zahájení redakce právě tohoto časopisu. Připisována je mu také velká zásluha za úspěchy a celkovou úroveň *Zlaté Prahy*. Adolf Bohuslav Dostál, autor článku, se o Schulzovi vyjadřuje jako o člověku velmi cílevědomém, ale zároveň i velmi poctivém. Obdivuje jeho hodnoty související s vlastenectvím, náklonnost k českému národu i houževnatost, kterou si, dle jeho názoru, udržel po celý svůj život. Schulzovu údajnou neústupnost a nezlomnou přesvědčenost o svém názoru dokládá autor na příkladu o tehdejších, již zmíněných, literárních bojích. Současně

³⁰ ŠIMÁČEK, Matěj Anastasia. Týden. *Zvon*, 1905. roč. 5, s. 383.

ale komentuje i určité zklidnění a jiný pohled na svět související s jeho pokročilým věkem. V závěru článku mu autor dodatečně laskavě děkuje a vyjadřuje velký vděk jménem celé redakce.³¹

Nejobsáhlejší článek vydaný v souvislosti s úmrtím Ferdinanda Schulze nacházíme v časopise *Máj*. O tom, že se nejedná o první text věnovaný tomuto autorovi, svědčí i ručně psaný dopis, který je v rámci tohoto článku otištěn. Podepsán je sám Ferdinand Schulz a srdečně děkuje redaktorovi za řádky, ve kterých se o něm v jednom z předchozích čísel časopisu *Máj* zmiňuje. Dopis je psán velmi osobitě. Můžeme se domnívat, že zejména na dobové čtenáře působil velmi emotivně a nostalgicky, neboť byl do redakce odeslán necelý měsíc před autorovou smrtí. Redaktor Ferdinanda Schulze metaforicky řadí mezi zasloužilé národní obrozence a přirovnává ho k jednomu z nosných sloupů literární budovy české literatury, která dosud již o dva významné nosné pilíře přišla, a to o Jana Nerudu a Vítězslava Háľka.³² Shodou okolností právě s Janem Nerudou a Vítězslavem Háľkem tvořil Ferdinand Schulz tříčlennou redakci edice *Poezie Světová*, v rámci které vycházely překlady cizích básníků za účelem představit čtenáři hodnoty světové literatury.³³ Dále pozitivně vnímá také Schulzův vytrvalý idealismus, jemuž, stejně jak uvádí již výše zmíněný článek, zůstal věrný po celý svůj tvůrčí život. Jeho práci představuje jako velmi ojedinělou, vytrvalou a vždy korespondující s jeho celoživotním cílem, povznést českou literaturu na vyšší úroveň. Komentován je jeho všestranný život i všechny jeho společenské role, kterým se chtěl vždy věnovat naplno. Jmenováno je například jeho působení v literární sféře, jakožto beletristy a literárního kritika. Dále jeho redaktorská i novinářská činnost v oblasti žurnalistiky a v neposlední řadě také jeho vychovatelská praxe a zkušenosti s českým školstvím, které získal především při vykonávání funkce profesora českého a německého jazyka.³⁴ Autorova pilnost

³¹ DOSTÁL, Adolf Bohuslav. Prof. Ferdinand Schulz zemřel. *Zlatá Praha*. 1905, roč. 22, č. 19, s. 225.

³² KONRÁD, Josef Deograd. Ferdinand Schulz. *Máj*. 1905, roč. 3, č. 25, s. 404.

³³ POHORSKÝ, Miloš (ed.). *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961., s. 47.

³⁴ KONRÁD, Josef Deograd. Ferdinand Schulz. *Máj*. 1905, roč. 3, č. 25, s. 404.

a důslednost při tvorbě jeho děl je v tomto případě doložena výrokem: „*Při tom jako beletrista Schulz pracoval s neúnavnou pilností. Byl ze spisovatelů, kterým správnost jazyka jest přední podmínkou každé literární práce, a požadavku tomu vždy věnoval všemožnou péči.*“³⁵

2.3 Závěrem

V této kapitole jsme se věnovali recepci osobnosti spisovatele a novináře Ferdinanda Schulze. Do recepce jsme zahrnuli dobové i současné odborné slovníky, literárně vědné příručky, ale také periodika vydávaná ke konci 19. a v průběhu 20. století. Neopomněli jsme ani články vydané v souvislosti s úmrtím tohoto spisovatele, jež nám potvrdily, že se jednalo o autora, svým způsobem, velmi ojedinělého, diskutovaného a netradičního.

Většina autorů uvedených textů vnímá Ferdinanda Schulze jako výraznou a nepřehlédnutelnou osobnost naší literatury. V povědomí zmíněných kritiků, novinářů i spisovatelů je zapsán jako populární autor významných literárních děl, která byla svým obsahem pro tehdejší společnost velmi přínosná. Vzhledem k tématům, kterými se v nich zabýval, jako je například společnost a její morálka, by jistě mohla být i dnes zajímavá a přínosná rovněž pro jednoho dnešního čtenáře.

³⁵ KONRÁD, Josef Deograd. Ferdinand Schulz. *Máj*. 1905, roč. 3, č. 25, s. 405.

3 Recepce vybraných děl Ferdinanda Schulze

Ve třetí kapitole už se zaměříme podrobněji na jeho konkrétní díla. Zajímat nás budou recenze a kritiky tří vybraných děl, které byly zveřejněny v dobových periodikách. Konkrétně se tedy budeme věnovat dílům *Latinská babička*, *Šlechtické novely* a *Povídky olšanské*. Zmíníme články z časopisů *Osvěta*, *Besedy lidu*, *Niva* a v neposlední řadě budeme rozebírat také hodnocení děl zveřejněná v několika číslech časopisu *Literární listy*.

3.1 Recepce díla *Latinská babička*

Román s autobiografickými prvky *Latinská babička*, který byl zprvu vydáván jako součást *Osvěty*, vyšel v knižní podobě poprvé až v roce 1886.³⁶ Právě v *Osvětě* se tato historická práce dočkala své recenze, od Františka Vladimíra Vykoukala, již o dva roky později, a to v roce 1888. Jelikož je celému článku věnováno téměř sedm stran a posuzována jsou také další díla Ferdinanda Schulze, recenzent se u hodnocení zaměřuje v první řadě na své pozitivní dojmy z literárního díla. V případě díla *Latinská babička* oceňuje námět celé knihy, který považuje za velmi poutavý. Vyzdvihuje jeho dovednost dostat čtenáře do děje a i z osudu jednoho obyčejného člověka vytvořit poutavý a nevšední děj, který dokáže zaujmout a rozvíjet lidskou představivost už od prvních řádků. Kladně hodnotí také fakt, že vypravěč nenechává nedořešené situace a neodkrytá tajemství bez vysvětlení a komentářů, když v poslední části příběhu osvětluje čtenáři detaily, které mu pomohou s jejich objasněním. Ačkoliv si autor recenze neodpustí výtku směrem k osnově, kterou považuje za nejednotnou, v závěru se vrací k příznivému hodnocení, když dodává, že: „*Uhlazenost, plynlost a lahoda slohová patří ku příjemným vlastnostem této knihy.*“³⁷

³⁶ HLOUŠEK, Jaroslav. Doslov. In: Ferdinand Schulz, *Latinská babička*. Třebechovice pod Orebem: Antonín Dědounek, 1942. Knižna národních klasiků.

³⁷ VYKOUKAL, František Vladimír. Nové písemnictví – Výpravná prosa. *Osvěta*. 1888, roč. 28 – díl I., s. 566-572.

František Vladimír Vykoukal napsal svou recenzi k této knize nejen do časopisu *Osvěta*, ale v roce vydání knihy *Latinská babička*, tedy v roce 1886 byla otištěna jeho recenze v časopisu *Světozor*. „*Srdce ženy, jež nad moře, nad oblohu a světy jest hlubší, větší, plné hvězdných stínů, kdo ocení?*“ Toto je jeden ze dvou citátů, kterým recenzent svou kritiku zahajuje a považuje jej za hlavní myšlenku této Schulzovy povídky. Kladně hodnotí jeho líčení i hlavní postavu knihy, do které obsadil obyčejnou starou ženu Marii Horskou, jež se od ostatních liší svým vzděláním, pečlivostí i duševní vyrovnaností. Přibližuje nám jeho zjevný záměr poukázat na city ženy, sílu lásky a dobrotu srdce. Samozřejmě nás upozorňuje také na fakt, který je na knize jedním z nejzajímavějších, a to na rozuzlení celého příběhu až v jeho samotném konci. Vysvětlování jednotlivých souvislostí, dokreslení dílčích částí příběhu i objasnění mnoha velkých nejasností. Zmíněno je zapojení autobiografických prvků a vlastních vzpomínek autora do děje, což dle recenzenta tomuto dílu výrazně prospělo.³⁸

V témže roce byla vydána recenze v říjnovém vydání časopisu *Květy*. Zde své hodnocení recenzent začíná stručným srovnáním babičky v podání Ferdinanda Schulze a v podání Boženy Němcové. Zdůrazňuje jejich na první pohled patrnou odlišnost v přístupu k životu i určitou novost a originalitu profilu této postavy v případě babičky stvořené Ferdinandem Schulzem. Čtenářům alespoň krátce představuje hlavní postavy děje i prostory, do kterých byly v příběhu zasazeny. Nastiňuje také hlavní události této povídky a upozorňuje na patrný vývoj děje i postav. Pozitivně hodnotí kompozici i napínavost příběhu, pečlivé líčení místa, kde se děj právě odehrává a v neposlední řadě též svědomitý popis všech hlavních i vedlejších postav.³⁹

³⁸ VYKOUKAL, František Vladimír. Literatura česká – Latinská babička. *Světozor*. 1886, roč. 20, s. 748-749.

³⁹ KVAPIL, Fr. Rozhledy – Ferdinand Schulz. Latinská babička. *Květy*. 1886, roč. 8, str. 622 – 625.

3.2 Recepce díla *Šlechtické novely*

Sbírka povídek a novel ze života venkovské šlechty v 19. století vyšla poprvé v roce 1888, kdy byla vydána rovněž recenze tohoto literárního díla v rámci *Literárních listů*. Na rozdíl od recenze díla *Latinská babička*, v tomto případě je recenze výrazně kritičtější. V prvním odstavci redaktor uvádí čtenáře do obecných témat celé knihy. Následně se ovšem dostává k první kapitole *Starý pán z Domašic*, kterou poměrně ostře kritizuje. Poukazuje například na zbytečný rozsah celého díla, vedlejší příběhy, které čtenáře, dle jeho uvážení, mohou mást a soustavně jej odvádějí od hlavního děje. Souběžně vyčítá autorovi neúplné zakončení dějové linie, když konec povídek nechává na domyšlení a fantazii čtenářů. Neuvážený průběh děje i ponechání čtenáře uprostřed mnoha nejasností dokazuje i jeho komentář: „*Podobně jako farář Klička, prohnáný hippokryta a intrikán, přiveden jest až k rozhodujícímu momentu a opuštěn bez rozluštění. Z toho viděti, že konec děje jest neestetický, poněvadž nepřírozeně úsečný. Avšak ani celý postup děje se nezamlouvá.*“⁴⁰ Vytýká mu také charaktery postav, které vnímá jako velmi neatraktivní a nezajímavé. Ovšem v závěru upozorňuje na důležitý fakt, že zdlouhavé a vyčerpávající popisování a vyprávění se již v ostatních příbězích neopakuje.⁴¹

V druhé části článku se již věnuje zbývajícím čtyřem novelám *Malý kanovník*, *Společník*, *Praktická matka* a *Klíček*. V případě druhé povídky *Malý kanovník* se recenzentovy názory a komentáře ještě více vyhrocují. Povídku o rafinovaném záletnictví dokonce označil za poeticky bezcennou a mravně odpornou a opět vytýká autorovi otevřený konec a tedy nejasné představy o budoucím osudu postav, které si čtenář musí, stejně jako u předchozí povídky, domyslet sám. V podobném duchu je komentována také novela *Společník*. U zbylých dvou novel už se nechce svým hodnocením opakovat, a tak se raději komentáře zdržuje a čtenáře pouze odbývá poznámkami: „*Společník i s přísahou hořké šlechtické morálky ceny nemá.*“; „*Poznámek dalších netřeba, látka sama důstojně mluví.*“⁴²

⁴⁰VÍTĚZNÝ, V. *Šlechtické novely. Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 218.

⁴¹Tamtéž. s. 219.

⁴²Tamtéž.

Můžeme se domnívat, že v závěrečném shrnutí je autor recenze, V. Vítězný, dílem *Šlechtické novely* již značně unaven. Je evidentní, že dílo si jeho přízeň nezískalo a Vítězný na něm shledává mnoho výrazných nedostatků. Vyjmenovány jsou například všední popisy s vadami v provedení, bez většího dojmu a v neposlední řadě kritizuje také nedbalé a nedotažené ilustrace, které se v díle objevují a jejichž autor není uveden. I přes nepříznivé hodnocení autor nachází na textu alespoň nějaký klad, a to velmi zdařilou slohovou obratnost. Vysoká stylistická úroveň je, dle Vítězného, patrná i v dalších literárních dílech Ferdinanda Schulze.⁴³

3.3 Recepce díla *Povídky olšanské*

Z vybraných děl byly *Povídky olšanské* napsány nejpozději, konkrétně v roce 1896. Recenze na tyto povídky vyšly ve stejném roce hned v několika periodikách.

První z časopisů, které uvedly recenze *Povídek olšanských*, jsou *Literární listy*. Autor této recenze v úvodu článku nejdříve uvádí čtenáře do děje knihy. Vysvětluje souvislost názvu s jejím obsahem a nastiňuje obsah pěti kapitol. Na rozdíl od výše uvedeného recenzenta V. Vítězného, dlouhé úvody a popisy okolí vnímá v případě *Povídek olšanských* velmi pozitivně. Zdůrazňuje fakt, že i vzhledem k tématu hřbitovu a hrobů si udržel smysl pro humor a vtipné komentáře, který by čtenář v obdobných titulech jistě nečekal. V závěru už pouze polemizuje nad volbou jiného názvu pro tuto knihu a chválí autorovu zručnost v různorodé tematice.⁴⁴

Další z dobových recenzí nalezneme v beletristickém časopise *Niva*. Zde byla zveřejněna recenze Jiřího Karáska. Stejně jako v předchozí recenzi i tentokrát je poukázáno na fakt, že název díla může být pro čtenáře velmi zavádějící. Sám Karásek uvádí, že byl názvem zmaten a že dopředu očekával děj zasazený do ponuré sychravé atmosféry. Způsob, kterým je příběh napsán Karásek nazývá schulzovský genr humoresek a přiznává, že dílo je humorné i v pasáži, kdy se Ferdinand Schulz snažil spíše o pocity dojetí než důvtipu. I přes své prvotní

⁴³VÍTĚZNÝ, V. *Šlechtické novely*. *Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 219.

⁴⁴J, V. (= Jindřich Vodák?) *Posudky – Ferdinand Schulz: Povídky olšanské*. *Literární listy*. 1896, roč. 17, s. 151-152.

sympatie k této knize si neodpustí výtku k jeho rozvlácnosti, odbočování od hlavního děje a dlouhému rozepisování zcela jasně nastíněných situací.⁴⁵

Poslední z recenzí knihy *Povídky olšanské* byla publikována v časopise *Besedy lidu*, ve kterém najdeme krátké hodnocení této knihy v rámci rubriky „*Co budeme čísti?*“. Ferdinand Schulz je zde kritikem představen jako jeden z nejšťastnějších autorů historické a moderní povídky u nás. Kniha, která se zabývá životem současným, minulým, ale také budoucím je podle recenzenta dílem velmi zdařilým a vůbec poprvé se můžeme dočíst, že recenzent knihu čtenářům osobně doporučuje: „*Povídky olšanské možno čtenářstvu našemu vřele doporučiti jako čtení vsutku hlubší, než bývají povídky naše v obvyklém toho slova smyslu.*“⁴⁶ Velmi pozitivně vnímá především jeho schopnost napsat povídku, která dokáže čtenáře zaujmout i přesto, že se na první pohled nejedná o příliš atraktivní téma.⁴⁷

⁴⁵KARÁSEK, Jiří. Umění. Věda. Literatura. - Ferdinand Schulz: *Povídky olšanské*. Niva. 1896. roč. 6., č. 7., s. 222.

⁴⁶MUŽÍK, Augustin Eugen. Co budeme čísti – Olšanské povídky. *Besedy lidu*. 1896. roč. 4., č. 10., s. 119.

⁴⁷Tamtéž.

4 Interpretace vybraných děl Ferdinanda Schulze

4.1 *Latinská babička*

Román *Latinská babička* je prózou druhé poloviny 19. století. Půvabný obrázek starosvětského bytí spředený z autorových vlastních vzpomínek, jak uvádí Jaroslav Hloušek ve svém doslovu⁴⁸, přibližuje čtenáři prostředí malého města i života obyčejných lidí. Velmi významnou postavou celého příběhu je babička Marie Kratinová, která je líčena jako postava vzdělaná, chytrá a životem zkušená. Ve svém domě pronajímá pokoj pro studenty, zejména tzv. parvisty, žáky prvního ročníku, které vzdělává především v latině, od čehož plyne také přívlastek „latinská“. Literární postava babičky je v tomto románu postavou velmi netradiční. Ačkoliv vystupuje v ději především jako osoba rozumná a přemýšlivá, objevují se zde patrné náznaky toho, že Marie v sobě skrývá nějaké tajemství, které jí již dříve zlomilo srdce a i po letech ji stále sužuje. Právě upomínáním její omylnosti vypravěčem a vzhledem k hříchům z její minulosti můžeme shledávat rozdílnost vůči literární postavě babičky Boženy Němcové. Svou pozornost se tedy snaží rozptýlit předáváním svých vědomostí dalším generacím a malé chlapce nejen doučuje a látku do školy s nimi pravidelně procvičuje, ale dohlíží také na jejich celkový studijní prospěch a školní úspěchy. Je to věřící žena, která má úctu k životu i k Bohu a v díle je pečlivě líčen také její fyzický vzhled.

„Babička samé hedvábí, že vedle mne jenjen šustila. Měla řasnatou fialovou sukni, bled'ounce zelený špenzr s varhánkami, v nichž prokmitala podšívka barvy pivoňkové, a s límcem hustě nahrnutým, pod nímž těsně ke krku upjat byl běloskvoucí krajkový šátek, s cípy napřed spuštěnými přes kulovaté zlaté knoflíčky, jež v několika řadách po živůtku paprskovitě sbíhali k pasu. Na hlavě měla čepec zlatý,

⁴⁸ HLOUŠEK, Jaroslav. Doslov. In: Ferdinand Schulz, *Latinská babička*. Třebechovice pod Orebem: Antonín Dědourek, 1942. Knihovna národních klasiků.

jako ze samých penízkův složený, s velikou holubičkou. Po dláždění klepaly nové korduánové pantofle s velkými podpatky.“⁴⁹

Celý román je rozdělen do tří kapitol. Ta první se nazývá *Ze zápisek mladého studenta*. V této úvodní části se seznamujeme s další významnou postavou tohoto příběhu, a to s malým Karlem, který je, stejně jako Štěpán, již zmíněným parvistou, který u babičky bydlí během svých studií na mladoboleslavském gymnáziu. Příběh začíná jeho příjezdem do babiččina domku, a tak nám jsou jednotlivé postavy i prostředí popsány tak, jak je vnímá sám Karel, pro kterého je prostředí zcela neznámé, stejně jako pro samotného čtenáře. Postava Karla je v příběhu líčena jako osoba duševně čistá. Chlapec vyniká svými studijními úspěchy, neboť ví, že je to jeho povinnost. Do školy se pravidelně připravuje, je velmi zodpovědný a má smysl pro spravedlnost. Nesnese pocit, že je někomu bezdůvodně ubližováno nebo je potrestán bez viny. Právě díky takovým charakterům, jakým Karel je, je Ferdinand Schulz řazen mezi ideální realisty. Jak uvádí Jaroslava Janáčková, cílem spisovatele je vychovávat čtenáře především k občanským ctnostem⁵⁰ a chlapec, který se chová velmi příkladně a pomáhá ostatním z nesnází, by se mohl stát vzorem pro mnoho dalších jedinců, kteří budou tento výchovný populární román číst.

Karel poznává babiččino obydlí, svůj studentský pokojík, ale také ostatní babiččiny studenty. V domě navíc nebydlí babička sama, ale žije zde rovněž se svou nevlastní dcerou a zetěm, který se živí jako pekař, a dvěma dětmi, Terezkou a Frantíkem, jejichž věk i fyzický vzhled nám jsou rovněž představeny. Čtenář si pak může jednotlivé postavy daleko lépe představit a stejně tak i jejich vzájemné vztahy.

„Nejdříve pantátovi, malému muži už více než prostředního věku, s bezvousou, přívětivou tváří, hlavou hluboko stlačenou do širokých ramenou, až k nimž zasahovaly prořídle plavé vlasy; pak panímámě, ženě ještě o něco menší, než její muž, slabého těla a obdélného, zažloutlého obličeje; konečně jejich dvěma dětem, Františkovi, o kterém jsem se hned dověděl, že budeme spolu chodit do téže školy a sotva šestileté Terince,

⁴⁹ SCHULZ, Ferdinand. *Latinská babička: povídka*. Praha: Čech, 1886. s. 20.

⁵⁰ HOLÝ, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jan LEHÁR a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998. Česká historie, sv. 4. ISBN 80-7106-308-8. s. 296.

*kteřá tisknouc se k matčinu boku, zdráhala se na uvítanou podati mi ruku, jako učinili její rodiče a bratr,...*⁵¹

Přestože se jedná o vedlejší postavy tohoto příběhu, pro hlavní dějovou linku jsou velmi důležité a celý děj nejen doplňují, ale také obohacují. Autor tedy věnuje svou pozornost primárně postavám a jejich jednotlivým charakterům. Na rozdíl od povídek, román mu umožňuje vývoj postav, větší rozsah i sofistikovanější zápletku. Dílo je tak nejen umělecky přesvědčivé, ale je zde také větší prostor pro, již zmíněné, výchovné prvky adresované čtenáři. Tyto prvky jsou velmi zkušeně demonstrovány prostřednictvím jednotlivých postav a jejich specifickými vlastnostmi, a to samozřejmě kladnými i zápornými.

Velmi významnou, ačkoliv zpočátku spíše přehlíženou, postavou je malý sirotek Petřík, který žije v domě společně s celou rodinou Jarošových. Právě on se u Jarošů stává často terčem posměchu ze strany ostatních dětí a Karel se ho v průběhu děje hned několikrát zastává a před ostatními ho urputně brání. Petřík, ačkoliv nechodí do školy jako ostatní chlapci, je velmi citlivý a dobrosrdečný. Přestože se může zprvu zdát, že se jedná o postavu pro hlavní děj nepodstatnou, v závěru příběhu je právě on v centru dění, a tak je nezbytné, aby čtenář ději průběžně věnoval svou pozornost a nepřehléžel žádný detail, který vypravěč zmíní.

Citlivá a dobrosrdečná ovšem není další velmi významná postava tohoto románu, a to páter Dominik. Právě Dominik učí na gymnáziu třídu, do které Karel poprvé nastupuje. Literární postava pátera Dominika je čtenáři představována z dialogů postav ještě dříve, než páter vůbec do děje vstoupí. Přesto se čtenáři jeho, dopředu avizované, povahové rysy s jeho příchodem pouze potvrdí. Je to muž staršího věku, který je na žáky nejen velmi přísný, ale někdy také zlý. Líčen je jako člověk zapšklý, znechucený životem, který se na dětech pouze mstí a nikdo nezná pravou příčinu jeho nevraživého chování.

Po nástupu Karla do školy se ovšem začíná mnoho věcí měnit. Páter Dominik se začne chovat poněkud nezvykle, a ačkoliv je o něm známo, že je velmi přísný,

⁵¹ SCHULZ, Ferdinand. *Latinská babička: povídka*. Praha: Čech, 1886. s. 13 – 14.

od Karla očekává výrazně lepší výsledky než od ostatních. Postupně zjišťujeme, že pravým důvodem je Karlovo bydlení u Latinské babičky. Situace začíná postupně gradovat a na povrch se dostávají důležitá fakta z minulosti, konkrétně ze společné minulosti právě pátera Dominika s Marií Kratinovou. Čtenář se dozvídá o tom, že páter Dominik byl do Marie velmi zamilovaný, zatímco ona dala přednost jistému páteru Karlovi, kterému zůstala po celý život věrná. Na konci první části příběhu Latinská babička řeší celou situaci ukončením spolupráce se všemi studenty a žádá je, aby opustili její dům.

Následující, druhá, kapitola nese název *Na hřbitově*. Scéna na hřbitově dostává čtenáře do doby, kdy od posledního kontaktu malého Karla s Marií Kratinovou uběhlo celých dvanáct let. Právě na hřbitově se setkává s paní Jarošovou, která mu u hrobu babičky vypráví, co všechno se za tu dlouhou dobu od jeho odjezdu odehrálo. Dozvídá se tedy také o životě jeho kamarádů a všech členů rodiny Jarošových a společně s paní Jarošovou se vrací do domu, ve kterém u babičky žil. Je odkryto několik dlouho utajovaných tajemství. Karel se dozvídá také o tom, kdo byl páter Karel a mnoho důležitých faktů, která čtenáři výrazně pomohou s pochopením předchozích situací. Nejasnosti jsou vysvětleny, například objevením soukromého deníku pátera Dominika, a čtenář si spojováním nových souvislostí se starými může udělat daleko jasnější představu o tom, co chování a nesrozumitelné reakce některých postav v předchozí kapitole způsobilo. Dozvídáme se například tak zásadní fakt, jakým je informace o tom, že sirotek Petřík, který se v první části příběhu ztratí a je prohlášen za mrtvého, není sirotem a že jeho maminkou je svým osudem zničená a utrápená chudá dívka žijící ve své chýši v lese, která babičku často navštěvovala.

Poslední část díla *Latinská babička*, nesoucí název *Na bojišti*, nás přivádí až do roku 1866. Začíná stručným úvodem o tehdejší válečné situaci a vyprávěč zde líčí pohled na blízkou krajinu a okolí.

„Město z té strany ovroubeno rovinou úrodných polí, tonulo v rozčeřených vlnách života vojenského. Bohatá úroda, dozrála pod kosu a srp, stála tu smutna v slunečném úpalu, opuštěna od svých pěstitelův. Širokými proudy rozlévala se mezi

ni hrozící záhuba. Na silnici k Turnovu rozloženo bylo dělostřelectvo; dělo těsně za dělem řadou tak dlouhou, že ani nebylo lze dozříti konce jejího.“⁵²

Dějová linie celého příběhu se chýlí ke svému závěru. Konec příběhu je tedy už jen završen osobním setkáním Karla s Petříkem, který svou smrt pouze předstíral. Karel ho potkává coby příslušníka vojska a setkání je velmi nostalgické a přátelské. Celý příběh končí ještě dodatečným prozrazením několika posledních tajemství Petříkovi a zároveň také odvezením jeho maminky Barči pruskými vojáky z lesa do městské nemocnice.

Román *Latinská babička* nabízí čtenáři nejen velmi poutavý příběh ze života obyčejných lidí žijících v Čechách v druhé polovině 19. století, ale především poukazuje na životní osud jedné konkrétní rodiny. Autorovi se povedlo velmi zkušeně provázat vztahy mezi hlavními a vedlejšími postavami nejen v rámci rodiny, ale také v rámci města, ve kterém rodina žila. Čtenářovi jsou postupně odkrývána dlouholetá tajemství a mnoho faktů objasňujících předchozí události mu jsou dokonce vypravěčem sděleny až v závěrečné části příběhu. Spisovatel velmi zdařile pracuje s napětím i správným načasováním důležitých zvrátů v ději.

Zkušenost Ferdinanda Schulze s tvůrčím psaním se projevuje v *Latinské babičce* také na pestrém složení literárních postav, které se v ději objevují. Do hlavní role příběhu dosazuje starší paní, jež je moudrá a pokorná, na druhou stranu má velmi zajímavý životní osud plný tajemství, který ji pojí s páterem Dominikem, jenž na první pohled působí jako nepříjemný, nevrlý stařec. Nakonec se ukáže, že ani on neměl jednoduchý osud a je zhrzen nešťastnou láskou. Netradiční situace, kdy spisovatel zvolil za hlavní postavu vzdělanou a rozvážnou ženu, která má úctu k Bohu, si povšiml také recenzent F. V. Vykoukal.⁵³ Právě takový námět byl jistě atraktivní nejen pro čtenáře tehdejší, tedy čtenáře 19. století, ale rovněž pro čtenáře soudobé.

⁵² SCHULZ, Ferdinand. *Latinská babička: povídka*. Praha: Čech, 1886. s. 237 – 238.

⁵³ VYKOUKAL, František Vladimír. Literatura česká – Latinská babička. *Světlozor*. 1886, roč. 20, s. 748 – 749.

Průběh děje je o to zajímavější, že je rozdělen do tří kapitol. Jak jsme již zmínili, jedná se o kapitoly *Ze zápisek malého studenta*, *Na hřbitově* a *Na bojišti*. Celý děj, který čítá téměř tři sta stran, tedy ani přes svůj rozsah nepůsobí zdlouhavě a nezajímavě. Příchod nové kapitoly je naopak vždy příjemným oživením děje, zvláště v tomto případě, kdy nás každá následující kapitola dostane v ději vždy o nějaký čas dopředu. Čtenář je pak jistě zvědavý, k jakému vývoji u jednotlivých postav došlo a co vše se během dané doby změnilo, jako je tomu například u první a druhé kapitoly, mezi kterými je časový rozdíl celých dvanáct let.

Příběh o malém parvistovi je vyprávěn, stejně tak jako u většiny próz Ferdinanda Schulze, vypravěčem v er-formě. Do děje však vypravěč nezasahuje a k probíhajícím událostem se nevyjadřuje, a tak je pro čtenáře celý text daleko srozumitelnější.

Latinská babička, která se již ve své době mohla těšit velkému úspěchu u čtenářů, je tedy nejen jakousi sondou do života obyčejných lidí s nelehkým životním osudem, ale také jakousi vzpomínkou na dětství samotného autora, který sám na mladoboleslavském gymnáziu studoval, a můžeme zde tedy najít také několik autobiografických prvků. O tom svědčí i fakt, že autor okolí gymnázia popisuje velmi podrobně, stejně jako další místa, na kterých se literární postavy v průběhu děje nacházejí, a je na první pohled jasné, že spisovatel tato místa velmi dobře znal.

4.2 *Šlechtické novely*

Soubor novel z prostředí města i venkova podává čtenáři velmi hodnotný obraz ze života tehdejší šlechty u nás. Kniha je rozdělena do pěti novel různého rozsahu, ve kterých máme možnost seznámit se s pětici příběhů šlechtických rodin, jejich osudy i mnoha tajemstvími. Příběhy jsou vyprávěny v er-formě, přesto do nich vypravěč nezasahuje a je dán velký prostor především fantazii samotného čtenáře, pro jehož lepší představivost jsou jednotlivé kapitoly také doplněny o nedbalé ilustrace neznámého autora, jak dokládá ve své recenzi také V. Vítězný.⁵⁴ Na rozdíl od *Latinské babičky*, v tomto díle autor daleko více spolupracuje i se samotným čtenářem. Spoléhá

⁵⁴ VÍTEZNÝ, V. Šlechtické novely. *Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 219.

na jeho pozorné čtení textu, domýšlení souvislostí i jeho vlastní fantazii. Neříká tedy všechna fakta přímo a nechává na uvážení čtenáře, jak si význam daných událostí vyloží. S tím úzce souvisí také motiv tajemství, který se v novelách objevuje. Spisovatel s ním pracuje zcela evidentně cíleně a velmi zdařile. Tentokrát ovšem motiv tajemství do příběhů implementuje jiným způsobem než v případě díla *Latinská babička*. Tentokrát je tajemství čtenáři dobře známo. Čtenář sice jeho podstatu nezná, ovšem ví o tom, že existuje. Schulz navíc využívá nastoleného napětí a nechává čtenáře v očekávání, zda bude tajemství odhaleno.

4.2.1 Starý pán z Domašic

První povídkou ze souboru *Šlechtické novely* je novela s názvem *Starý pán z Domašic*, jejímž hlavním námětem jsou mezilidské vztahy nejen mezi šlechtici, ale především také vztah jednoho z šlechticů k dívce z nižšího společenského rodu. Děj, který se odehrává v Borovanech nedaleko Domašického lesa, nám hned v úvodu představuje několik postav, přičemž autor a následně také čtenář věnuje nutně každé z nich zcela odlišnou míru své pozornosti.

V rámci příběhu se seznamujeme s velmi pestrá sestavou hlavních a vedlejších postav. Jednou z hlavních postav je starý pán Kajetán Zeman, který je zároveň postavou nejpropracovanější. Čtenář se o jeho ne zcela tradičním a těžkém osudu dozvídá postupně a od čtenáře se tedy očekává průběžné spojování jednotlivých souvislostí. Přestože nám vypravěč o této postavě nevypráví souvisle, odhalování Kajetánova tajemství čtenáři nejspíše netrvá příliš dlouho. Vypravěč sice příběh, místy až zbytečně, napíná a zároveň zdržuje velmi intenzivními a zdoluhavými popisy, ale již po několika prvních stránkách zjišťujeme, že Kajetán Zeman se dříve zamiloval, jak jsme již naznačili, do dívky z nižší společenské třídy. Pokud by čtenář očekával, že spisovatel bude s touto myšlenkou více pracovat, je na omylu. Naopak se v dalších odstavcích o tomto vztahu zmiňuje velmi poskromnu a tento důležitý fakt je téměř přehlížen. Daleko více pracuje s postavou, která je v celém příběhu neméně důležitá, a to je dcera této chudé dívky, která rovněž nese jméno Frantina. Její maminka, která při porodu zemřela, je tedy zmiňována pouze v kontextu se vzpomínkami starého pána, jenž se ve svých myšlenkách do mládí často vrací

a na svou lásku vzpomíná.

„Smilujte se nad tím robátkem, Frantina právě zemřela!“ Ta děsná slova posud znějí panu Kajetánu v uchu. Bloudil po lese dva dni; několikrát přiblížil se k hajnici a když Štěpán odešel, přistoupil až k ní, oknem viděl svou Frantinu v chudičkové rakvi, nic nezměnila se v tváři, v sepjatých rukou proutek rozmariny, na hlavě věnec ze šípkových růží.“⁵⁵ „To byla nejhorší noc v celém životě pana Kajetána Zemana.“⁵⁶

Celým dějem zamíchá velmi náhle fakt, že Frantina o svém původu ani o vztahu šlechtice se svojí maminkou nic neví a čtenář zůstává až do poslední chvíle nejistý, zda se o této dlouho utajované pravdě dívka dozví.

Ferdinand Schulz neopomněl ani na zakomponování mnoha vedlejších postav do tohoto děje a v příběhu se jich postupně objevuje hned několik. Je tedy potřeba věnovat jednotlivým řádkům skutečně maximální pozornost. Je velmi pravděpodobné, že právě kvůli množství vedlejších postav, které nejsou pro hlavní děj příliš podstatné, se autor již tolik nezaměřuje na jejich jedinečnost či specifické povahové rysy. Vlastnosti kladných i záporných literárních postav se tedy často opakují, a tak v určitém úhlu pohledu můžeme s recenzentem V. Vítězným souhlasit, když zmiňuje, že některé charaktery postav považuje za mdlé a nezajímavé.⁵⁷ Takový fakt je u autora poměrně nezvyklý, neboť v jiných povídkách či novelách jsou charakteristiky postav před dějem výrazně upřednostněny. Povahové vlastnosti jsou tedy líčeny podrobněji alespoň u hlavních postav. Patrné je především jejich povahové odlišení, a to konkrétně postav kladných a postav záporných. Čtenář si o každé nové postavě, která do děje vstupuje až v průběhu, může udělat velmi rychle jasnou představu.

„Ted' že trápí a trýzní svou dobrou ženu a svým nepořádným živobytím celou svou rodinu uvádí do bídy. Muži se mu vyhýbali a ženské jej nenáviděly, dávajíce mu své smýšlení všude zřejmě na srozuměnou. Ale Vacek nelepšil

⁵⁵ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 33-34.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ VÍTEZNÝ, V. *Šlechtické novelly. Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 219.

*se ani po neupřímnějších domluvách, na jichžto vyslechnutí pan farář Hořínský často volal jej po Pávkovi k sobě.*⁵⁸

V průběhu celé novely autor pracuje průběžně s motivem tajemství. V ději se jich v průběhu objevuje hned několik a taková nenechává dlouho bez odhalení. Naopak hlavní tajemství v příběhu o Zemanově otcovství čtenářům představuje hned na začátku, ovšem mezi literárními postavami nechává jeho odhalení až na úplný závěr.

Starý pán, jak je v povídce Kajetán Zeman oslovován, se chce Frantině více přiblížit, a jelikož ona vyrůstala se svou pěstunkou Terezkou a dědečkem, bylo nezbytné zakomponovat do děje i je. V pasážích vložených mezi, již výše komentované, popisy přírody, okolí pánovy besídky i polních cestiček si můžeme všimnout významného sbližování mezi těmito postavami. Postupně k nim získává svou náklonnost také pan farář a vzniká tak jakási komunita lidí, kteří si jsou blízcí a vzájemnou oporou. Pro čtenáře tedy není těžké předvídat, co příští odstavce přinesou. Každá nová postava už je totiž, můžeme říci téměř automaticky, postavou zápornou a do děje vstupuje pouze za účelem škodit. Mezi takové můžeme zařadit již výše zmíněného hajného Vacka, ale především nového pátera a duchovního správce borovanského kostela Kličku ze Slavětína. Tato postava se hned po svém příjezdu do Borovan začíná spolčovat právě s hajným Vackem, a tak si čtenář může snadno domyslet, že se jedná o postavu, která bude chtít starému pánovi a jeho Frantině ublížit a připravit je o jejich panství i majetek. Celou situaci umocní ještě příjezd další záporné postavy, synovce starého pána Kajetána Zemana, mladého barona Artura Seemanna von Waldhofera.

Zatímco v případě popisů krajiny a prostředí autor slovy nešetří a vše velmi poctivě, důkladně a barvitě popisuje, se zlomovými a zásadními okamžiky v ději je to naopak. Můžeme si tedy povšimnout mnoha výrazných kontrastů mezi dlouhými popisy a velmi rychle probíhajícími zásadními momenty příběhu. Právě v takových situacích autor zcela evidentně spoléhá na čtenářovu plnou pozornost při čtení textu,

⁵⁸ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 8.

jelikož zásadní zvraty již více nezmiňuje ani nekomentuje a považuje za samozřejmé, že čtenář všechna tato důležitá fakta úspěšně zachytil. V jiném případě se tedy čtenář musí v ději vracet a soustavně dávat pozor na to, aby mu již žádná taková informace dále neunikla.

Starý pán se chce mladé Frantině více věnovat, trávit s ní společný čas a ona ráda poslouchá vyprávění o své mamince netušíc, že má po svém boku vlastního biologického otce. Společně s dědečkem a s Terezkou si ke starému pánovi vytvářejí velmi silné pouto. Můžeme se tak dočíst o jejich sbližování, budování důvěry a postupném odhalování jejich společné minulosti, o které navzájem netuší. Věty o velké lásce šlechtice k chudé Frantině, kterou ani po její smrti již nikdy žádnou jinou ženou nenahradil, ovšem průběžně přerušují odstavce věnované páteru Kličkovi, hajnému Vackovi a chamtivému synovci Arturovi a vznikají tak dva proti sobě jdoucí tábory. Dochází doslova k jakémusi souboji mezi dobrem a zlem a vypravěč čtenáři už dopředu avizuje, které z těchto dvou skupin by měl přát šťastný konec. Autor se těmito scénami snaží apelovat na čtenářovo smýšlení a zdůrazňuje špatné vlastnosti záporných postav. V tomto případě poukazuje na krátkozrakost hamižnosti, bezohlednosti a sobeckosti. Kritizuje materialismus a slepou touhu po penězích. Na druhé straně ale také vyzdvihuje sílu a význam přátelství a mezilidských vztahů. Avšak k jejich osobnímu setkání dochází velmi zřídka. Nejzásadnějším momentem je pouze okamžik, kdy se Artur pokouší o náklonnost Frantiny a po jejím odmítnutí se rozhodne si vše vynutit násilím. To však přeruší až nečekaný příchod starého pána a Terezky, který jako lavina spustí odhalení Arturova pravého já.

„To bylo také poslední jeho dílo zde! přisvědčil starý pán. Artur Seeman von Waldhof byl u mne naposledy a nedostane ode mne už ani krejcaru. Vyhnal jsem toho špatného člověka od sebe.“⁵⁹

Třebaže čtenáři už je jeho pohnutá morálka a nečisté svědomí známo, starý pán a jeho blízcí se o tom dozvídají až po jeho pokusu Frantině ublížit a s příchodem dopisu od soudce je odhalen i Arturův zálusk na dědictví i celé panství.

⁵⁹ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 117.

Jelikož je rozsah povídky skutečně neopodstatněně dlouhý, Ferdinand Schulz možná již zbytečně zapojuje do děje další zápornou postavu, vdovu paní Lahodovou. Ta se po smrti svého muže zlatníka a hodináře spolčuje s páterem Kličkou a chce se stát paní na celé faře. Ke konci příběhu se tak objevuje ještě několik menších příhod, které čtenáře odtahují od hlavního dění. Jmenovat můžeme například důkladnou přípravu lsti paní Lahodové a pátera Kličky, kteří chtějí bratra paní Lahodové vyměnit za současného správce panství Pávka, aby postupně získávali jednotlivé části celého panství.

V závěrečné části novely je prostor na čtenářovo spojování, již zmíněných, dílčích souvislostí, díky kterým si můžeme uvědomit mnoho okolností, které jsme si při čtení první části díla neuvědomili. Například, že protivný hajný Vacek byl první láskou Frantiny maminky, která ho opustila právě kvůli Kajetánu Zemanovi, a tak Vacek odešel do světa, daleko od ní a po svém návratu se všem mstí.

Jak je uvedeno v podkapitole *Recepce díla Šlechtické novely*, pro první povídku z tohoto souboru jsou rozsáhlé popisy a úsečné závěry typické. Podobně je tomu tak i v případě samotného konce příběhu, kdy je čtenář velmi dlouho napínán a necháván v očekávání, jak celý děj skončí. Nakonec je bohužel pouze odbyt zmínkou o tom, že Kajetán Zeman prohlásí Frantinu veřejně za svou dceru a nad hrobem její matky umírá. O budoucím osudu postav i soužití těchto dvou protichůdných skupin se nedozvídáme žádné informace a je opět na čtenáři, aby si budoucí následky závěrečné scény domyslel sám.

Co se týče jazykové stránky novely, jazyk autora je velmi vytříbený a užívá mnoha jazykových prostředků. I přes nespočet podrobných a rozsáhlých popisů se slova neopakují a jednotlivá líčení objektů jsou vždy velmi detailní, takže si je čtenář může snadno a téměř dokonale představit. Přestože je celý příběh vyprávěn vypravěčem v er-formě, vypravěč do děje vůbec nezasahuje. Naopak se zde objevuje mnoho pasáží s přímou řečí a dialogy mezi postavami. Jedním z nich je například rozhovor mezi hlavními intrikány tohoto příběhu, a to baronem Arturem a farářem Kličkou, krátce po začátku jeho působení na Borovanské faře:

„Když pan baron té věci už sám se dotknul,“ odpověděl farář, „musím s bolestí vysloviti, že nynějšího Domašického pána nikdy nebudu za nic žádati.“ „Proč ne, velebný pane?“ zkoumal opět Artur svého hostitele. „Vím, že by to bylo marno,“ odpověděl tiše farář. Artur zdvihl k němu oči a potkal se s jeho pohledem. „Nechtěl jsem pana barona tím uraziti,“ omlouval se farář, „starý pán jest váš strýc a velmi ctihodný muž...ale...“ Artur vstal, podal farářovi ruku a pravil důvěrným hlasem: „Neváhejte odpověděti, velebný pane, jsem přítel pravdy a umím vážit si toho, kdo ji mluví!“⁶⁰

Jak bylo již výše naznačeno, charakter jednotlivých postav příběhu se od začátku až do konce jejich působení v ději nezměnil. Kladné postavy zůstávají kladnými postavami a jejich životní příběh je postupně odhalován, zatímco záporné postavy neskrývají téměř nic a jejich chamtivost i nezlomná touha po bohatství jsou čtenáři zcela zjevné. Čtenáře může na rozdíl od role hlavních a vedlejších postav zmást propojování, rovněž již zmíněného, stěžejního děje s krátkými epizodami, které do něho zasahují. Dochází tak ke vzniku poměrně netradičně dlouhého obsahu, jenž bohužel není v tomto případě zárukou vysoké kvality. Naprosto se tedy ztotožňujeme s názorem recenzenta, jenž Ferdinandu Schulzovi právě zdoluhavý rozsah, který připravuje povídku o nezbytné napětí, vytýká.⁶¹ Příběh by mohl být alespoň bez některých vedlejších příběhů daleko kratší a podstatně zajímavější. Vlivem častých odboček totiž dochází naneštěstí k přerušování napětí, dějového spádu a často i k upozadění důležité zápletky. Rozsáhlá novela na úkor poutavého děje čtenáři ani na svém konci nepředstavuje celý závěr příběhu a vypravěč mu místo doslovných, objasňujících komentářů nechává prostor pro jeho vlastní fantazii. Dává mu možnost domyslet si budoucí osud postav zcela sám a odpovědět si individuálně na všechny nezodpovězené otázky, které se po dočtení novely nabízejí.

4.2.2 Malý kanovník

Povídka *Malý kanovník* je, jak výše uvádíme v kapitole *Recepce díla Šlechtické novely*, oproti první povídce ze sbírky svým rozsahem výrazně kratší.

⁶⁰ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 106

⁶¹ VÍTĚZNÝ, V. *Šlechtické novelly. Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 218.

To se samozřejmě odráží také na množství postav, které v ději vystupují, neboť v tomto případě se čtenář může soustředit pouze na dvě hlavní postavy děje, dívku a chlapce, a již od samého začátku je patrné, že všechny ostatní literární postavy dějovou linku pouze doplňují. Přesto, že čtenář se jistě velmi rychle zorientuje v literárních postavách této povídky, jež je vypravěčem vyprávěna též v er-formě, samotný děj a návaznost jednotlivých scén ho mohou velmi snadno zmást.

Vše začíná představením vdovy Hraběnky Telibské a jejího syna, hlavní postavy příběhu, Feliciana Telibského žijících na Malé Straně. V případě této novely není vypravěčem zdlouhavě popisováno prostředí, příroda a příliš nerozvádí ani charaktery jednotlivých postav. Sděleny nám jsou stručně pouze informace pro děj nezbytné, a tak se hned v úvodu dozvídáme o Felicianově vstupu do semináře, neboť se chce pod zjevným nátlakem svého okolí stát farářem. Odtud pramení také název celé povídky *Malý kanovník*, jak je Felician lidmi ze svého blízkého okolí přezdíván. Po představení hlavní mužské postavy nás ovšem vypravěč zcela zaskočí představením ženské hlavní postavy, která se v příběhu objevuje poměrně netradičně a velmi náhle. Jedná se o mladou dívku, která se uprostřed Starého města pražského nečekaně zjeví a předá Felicianovi dopis, který mu údajně vypadl. My ovšem z kontextu víme, že psaní není jeho, a tak vzniká velmi zajímavá zápleтка, kdy se v ději objevuje záhadná žena, která se snaží s mladým hrabětem navázat bližší kontakt. Autor textu využívá napětí a identitu dívky nechává v utajení. Jakékoliv představy čtenáře o původu dívky i jejího vztahu k mladému hraběti navíc zcela naruší jejich druhé společné setkání, kdy se oba, bez komentáře a bližšího vysvětlení vypravěče, objeví na hřbitově, kde dívka začne Feliciana objímat a vášnivě líbat.

„Bud’ jednou na chvíli také můj!“ opět přitiskla ho k sobě v novém záchvatu milostné touhy a líbajíc s rostoucím žárem své vášně jeho tváře a oči, šeptala plamenným dechem: „Vždyť jsem pro tebe už tolik vytrpěla!“⁶²

Ve chvíli, kdy vypravěč ještě zmiňuje fakt, že hlavní postava tuto dívku nikdy před tím neviděla, je čtenář zcela zmaten. O záhadné slečně se v následujících řádcích dozvídáme pouze to, že se jedná o Kamilu pocházející z chudé pražské rodiny. Fakt,

⁶² SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 167.

že se s Felicianem osobně vůbec neznají, je ještě několikrát vypravěčem zmíněn, ale více se o tajemné Kamile čtenář z textu nedozvídá a na rozdíl od povídky *Starý pán z Domašic*, v této novele je tato literární postava zahalena tajemstvím až do samého konce. I tentokrát tedy autor pracuje s motivem tajemství, díky kterému čtenářovo napětí postupně graduje.

Rozsah povídky je velmi krátký, a tak na sebe krize v příběhu nenechává dlouho čekat. Felician je jednáním Kamily velmi zmaten a vyděšen. Z textu je zcela patrné, že neví, o koho se jedná, co je po něm chtěno a vystrašen přestoupí do semináře ve Vídni. Pozornost čtenáře jistě výrazně stoupá ve chvíli, kdy je Felician Kamilinými dopisy také ve Vídni pravidelně obesílán. Přestože je všechny osobně trhá a pálí, tajemná dívka se velmi nečekaně objevuje v bytě mladého hraběte.

*„Překvapila jsem tě, drahoušku,“ usmívala se Kamila, stanuvši před ním a urovnávajíc své rozčuchané vlasy. „Nemohu za to; oznámila jsem ti listem, že dnes přijedu, a prosila jsem tě, aby si pro mne přijel na nádraží. Však ty jsi posud tak roztržit a rozčilen, že jsi mi ani neodpověděl. Ba zapomněl jsi mi oznámit i svou zdejší adresu.“*⁶³

V této části povídky již může i samotný čtenář Kamilu považovat nejen za tajuplnou, ale být jejím zvláštním a neodůvodněným chováním vystrašen. V téměř závěrečných odstavcích jsou tedy zakomponovány také prvky mystiky a záhad i k jeho konci stále přibývá. Chování Kamily je zcela neopodstatněné a Felician je zmaten situací, ve které se nachází, neboť jí, pravděpodobně jako samotný čtenář, nerozumí a propadá pocitu naprosté beznaděje. Ve chvíli, kdy si ho Kamila začne znovu nárokovat a citově ho vydírat, vyděšený hrabě utíká ze svého vídeňského bytu k břehu Dunaje. Právě zde, jak může čtenář již dopředu předvídat, je následující den nalezeno jeho mrtvé tělo na jedné z ledových ker.

Krátký příběh, který vypráví o mladém hraběti a neznámé dívce, je vyprávěn velmi poutavě a právě rozsah této novele výrazně prospěl. Děj má mnohem rychlejší spád než předchozí novela a neobjevují se zde ani zmíněné zdlouhavé popisy přírody

⁶³ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 185.

jako v případě první povídky. Zmíněny však nejsou ani bližší informace o jednotlivých postavách. Než si tedy čtenář udělá alespoň nějakou konkrétnější představu o vzájemném vztahu postav, příběh je u svého konce a i ten nechává Ferdinand Schulz bez bližšího vysvětlení. Napínavý příběh plný tajemství nechá vygradovat až do smrti hlavního hrdiny a následně stará i nově vzniklá tajemství zůstávají nevysvětlena a neobjasněna. Bohužel, v tomto případě se nic nedozvídáme ani o budoucím životě urputné Kamily, ani o tom, proč tolik usilovala právě o malého kanovníka, Floriana, přestože se dříve osobně neznali. Ovšem ačkoliv se nejedná o námět zcela tradiční, vyjádření recenzenta, který ve své kritice uvádí, že vnímá povídku *Malý kanovník* jako mravně odpornou⁶⁴, nám může v tomto případě připadat poněkud přehnané.

Kromě tajemství pracuje spisovatel s prvky typickými pro existencialismus, jakým je v tomto případě například vědomí vlastní smrtelnosti. Výchova čtenáře se tentokrát projevuje již v samotném námětu, kdy se člověk dostane do nelehké situace cizím přičiněním, a přesto by měl danou situaci řešit. Hlavní postava ovšem situaci neřešila a rozhodla se před ní utéct. Nakonec tedy zaplatila svou zbabělost vlastním životem.

4.2.3 Společník

Třetí novela sbírky nese název *Společník*. Svým rozsahem je ještě kratší než povídka předchozí a rovněž její děj je velmi stručný a přehledný. Hlavní postavou je zde mladý hrabě Robert Jesenský. Literární postavu vypravěč vykresluje jako urostlého muže v plné síle, který pracuje pro rakouskou vojenskou službu. Po velmi stručném úvodu ale přichází první zvrat, když hlavní postava odjede neplánovaně do Španělska, vojenskou službu opustí a rodině do Čech odešle pouze dopis o tom, že si nárokuje svůj dědický podíl, jenž chce odeslat ve zlatě přímo do Madridu. Mladý hrabě ovšem ze Španělska už po čtyřech letech odjíždí do Berlína. Jeho povahové i fyzické rysy jsou výrazně změněny. Právě tento vývoj a přeměna,

⁶⁴ VÍTĚZNÝ, V. Šlechtické novely. *Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 219.

kterou čtenář jistě neočekává, jsou konkrétně a detailně popsány tak, jak už je to v případě *Šlechtických novel* jistým zvykem.

„Z jarého, svěžího mládce stal se sešlý, vetchý stařec. Po ulici vlekl se bídne o berlich: vyzáblé tváře, zapadlé mdlé oči, sežloutlá pergamenová pleť, dlouhý vyschlý krk, oplešalé těmě, třesoucí se ruce, prázdný slabý hlas byly by spíše slušely kmetu dlouhou, těžkou chorobou skličenému, nikoliv muži sotva třicetiletému.“⁶⁵

Hlavní postava tedy, opět bez bližšího komentáře, prošla velmi výraznou změnou, a zatímco v úvodu je čtenáři vypravěčem představena jako člověk veselé povahy, hned o několik odstavců dále je líčena jako sešlý mrzout, který přišel, čtenáři neznámo jak, o dvě třetiny svého majetku.

Po jeho příjezdu do Berlína se setkává s druhou literární postavou této povídky, a to s Hermannem Löwenmaierem, který prostřednictvím inzerátu hledá svého nového společníka s kapitálem pro založení jejich společné firmy. Mladý hrabě se s Hermannem sejde a udělají společnou úmluvu. Pro čtenáře je jistě velmi zajímavé, že i v tomto případě zvolil spisovatel poměrně netradiční téma, a to skládku, se kterou chtějí obchodovat. Také to, co vše na skládce třídí a co jsou schopni nadále recyklovat a prodat do dalších německých továren a závodů vypravěč podrobně vyjmenovává.

„Tu oddělují se kovy: měď, cín, olovo, železo; kosti s tukem i suché; vlasy a zbytky hřebenův; peří z holubův a koroptví, štětiny; vlna, plátno, hedvábí, bavlna: papír, odpadky kožené, hlavně řemení a staré odhozené boty; nedokuřky cigar; sklo, porcelán, zbytky z kuchyně; vnitřnosti zaječí, hlavičky holubí, pazourky, hřebínky, střívka, chlebové kůrky, salátové lupeny a tak dále.“⁶⁶

Velmi důležitý zvrat této povídky přichází ve chvíli, kdy si Hermann staví na vedlejším pozemku rodinnou vilu. Jsme tedy velmi překvapeni, neboť se vše

⁶⁵ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 192.

⁶⁶ Tamtéž. s. 199.

odehrává jen v několika odstavcích, když se z dialogu Hermanna s Robertem dozvídáme, že se Hermann oženil. Vše nabírá velmi rychlý spád hned následným dialogem postav, ve kterém je odhaleno, že Robert Jesenský se s jeho novomanželkou zná. Vypravěč ani v této povídce s odhalením tajemství dlouho neotálí a čtenáři je vysvětleno, kdo je Elvíra, žena Hermanna, skutečně zač a že ho ve Španělsku připravila o peníze.

Hrabě tedy ruší jejich společnou dohodu a rozdělí si společný zisk. Zde už je čtenáři líčen pouze jako přežívající nešťastný jedinec, který svou neprozíravostí přišel o veškerou životní radost, kterou mu nevynahradí ani velké peníze, které si z Německa dovezl, čímž je také celá povídka zakončena. Podobně jako u předchozích novel je budoucí život postav pro čtenáře poměrně snadno domyslitelný. Avšak tentokrát se dokonce prostřednictvím novinového článku se dozvídáme, že Löwenmaier byl i se svou chotí povýšen do hraběcího stavu a hrabě Jesenský poté propadá ještě větším depresím, smutku a skepsi. Autor poukazuje na determinaci lidským osudem, slepou důvěřivost i zodpovědnost za naše skutky. V tomto případě se hrdina zbavuje zodpovědnosti za situaci, do které se dostal vlastním přičiněním, a nakonec přichází pomyslný trest, kterým je pro něj samota a pocity beznaděje.

4.2.4 Praktická matka

Předposlední příběh *Šlechtických novel* se v celém svém rozsahu odehrává v Praze. V centru dění je šlechtická rodina žijící na Labutínském panství v čele s knížetem Jizerským a jeho ženou Adelaine. Děj začíná rozpaky pana knížete nad bouřícími se sedláky, kteří odmítají pokračovat v robotě na panských polích. Odmítají těžkou práci a tolerování hamižných úředníků.

Jak už nám může samotný název *Praktická matka* napovědět, hlavní postavou tohoto příběhu je žena, konkrétně sama kněžna Adelaine. Jelikož kníže svými nevýhodnými úvěry a špatnými investicemi dostal celou rodinu do velmi špatné situace, chopí se jednání právě kněžna, která se rozhodne své tři dcery provdat. V tomto případě jsou v centru dění tedy tři, již na první pohled velmi odlišné, mladé

dívky Klotilda, Oktávie a Melanie. Také tato povídka čtenáři představuje příběh s novým tématem, které v předchozích novelách není.

Vůbec poprvé se setkáváme s příběhem, ve kterém je mužská literární postava líčena jako neschopná, nezodpovědná a zbrklá, zatímco ženská literární postava je naopak velmi rozumná, prozíravá a dokáže řešit konflikty s chladnou hlavou.

*„Přijal jsem právě minulý měsíc zvláštního revidenta k účtům; ten má povinnost, sestaviti nám řádný, úplný přehled všech našich důchodův a dluhův...“
„Zas nový úředník!“ mrzutě zvolala kněžna. „Což neměli jsme jich už dost? A z těch žádný by to nebyl dovedl spočítat?“ „Nevěřím jim,“ vece kníže. „A novému věříš?“
„Ještě nezná se s ostatními; přišel z daleka, z Dolních Rakous.“ „Tedy jen dobře spočítejte všechny naše dluhy,“ vážně napomínala ho kněžna. „Já zatím budu hledati tři ženichy, kteří by je zaplatili...“⁶⁷*

Hlavním tématem tohoto příběhu je tedy, jak nám již ukázka napovídá, hledání tří ženichů z dobrých poměrů, kteří by se o zaplacení všech dluhů postarali a zabezpečili také jejich dcery. Vypravěč poukazuje na závažnost situace ve chvíli, kdy se o jejich chudobě a dluzích dozví široká veřejnost a není nikdo, kdo by si dívky za těchto podmínek chtěl vzít. Hlavní literární postava tohoto příběhu, kněžna Adelaine, tedy začne vymýšlet velmi důmyslné plány, jak všechny tři dcery provdat.

Spisovatel čtenáři příběh zpestřil zejména odlišnými povahami všech princezen, které následně vedou každou z nich ke zcela jinému typu šlechtice. Velmi pestré povahové složení tvoří také samotní ženiši, z nichž má každý zcela jiné zájmy, původ i povahové vlastnosti. Text je tedy plný přívlastků, kterými jsou vlastnosti jednotlivých postav podrobně líčeny.

Dílčí příběhy, kdy v každém je hledán konkrétní ženich pro konkrétní princeznu, na sebe chronologicky navazují od nejstarší po nejmladší dceru. Přestože v této novele nenajdeme žádné zdlouhavé popisy přírody a okolí, právě jednotlivé epizody o každé ze tří sester v druhé polovině novely bohužel zdlouhavě působí.

⁶⁷ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 218.

Čtenář již u příběhu druhé dcery tuší, k jakému konci povídka směřuje, a tak jediné, co ho může ještě překvapit, jsou povahové rysy třetího ženicha.

Konec novely je v tomto případě ovšem doveden až do úplného závěru. Budoucí osudy těchto postav si tak nemusíme domýšlet sami, jako tomu bylo například u novel *Starý pán z Domašova* nebo *Malý kanovník*.

*„Za měsíc kníže Jizerský prodal svůj palác v Praze, propustil všechno své služebnictvo a odstěhoval se s kněžnou Adelaidou k nejmladší dceři své, hraběnce Urbino, do Neapole. Labutína ujal se hrabě Komárov a dal jej spravovati svými úředníky k rukám svých dvou švagrův, knížat Jizerských, kteří zůstali ve vojsku.“*⁶⁸

4.2.5 Klíček

Poslední z tohoto souboru novel nese název *Klíček*. V této novele se dostáváme do rodiny šlechtice, jehož jméno není tentokrát uvedeno celé a vypravěč ho čtenáři představuje pouze jako hraběte Ch. Začátek příběhu nás přivádí opět do Prahy, tentokrát na Malou Stranu, kde hrabě Ch, vdovec, žije se svou dcerou. Prvním významným zlomem pro celý příběh je hned úvodní scéna, ve které hrabě spatří ducha své ženy a najde na zemi klíček od její rakve, který se, neznámo jak, dostal ze dna šuplíku. Právě klíček je v této novele velmi důležitý a postupně se stává jakýmsi symbolem smrti a vyšší moci. Hrabě tedy propadne depresím a na psychické problémy následně také umírá. Anna je svěřena do péče své tety hraběnky Elišky Choustnické, která je zároveň hlavní postavou celého příběhu. Anna začíná, rovněž jako její otec, propadat svým obavám a velmi brzy se provdá za hraběte Schöntala. I ona vlivem různých okolností nakonec umírá při porodu, stejně tak i její novorozené dítě. Klíček od její rakve i přes Annin zákaz časem začne opatrovat teta Eliška, která se za ní i několik let po její smrti jezdí dívat. Klíček je tedy v ději opět velmi důležitý. Díky němu totiž hraběnka Choustnická za Annou opakovaně jezdí a pohled na její rozkládající se tělo začíná způsobovat psychické problémy i jí. Příběh končí v momentě, kdy se i sama hraběnka chce klíčku raději zbavit a důkladně ho schová. Ve chvíli, kdy se stěhuje zpět do rodného domu Anny, kde je pokoj pronajímán nejen

⁶⁸ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 252.

jí, ale také několika vojákům, je klíček právě těmito vojáky objeven. Hraběnka sužována depresi si od nich klíček bere k sobě a na místě umírá.

Autor tedy tentokrát pracuje s konkrétním symbolem, a to se symbolem klíčku, který má v novele důležitou roli. Propojuje život a následně i smrt hned tří generací a zcela neopodstatněně kvůli němu končí životy členů jedné rodiny předčasně. Příběh navozuje velmi nepříjemnou a ponurou atmosféru od začátku až do úplného konce. Popisy temných místností i sklepa s rakví mladé dívky a jejího dítěte mohou čtenáři místy až nahánět hrůzu.

„Lučební rozklad už silně byl pokročil, lokajové na stupních ještě jednou s hrůzou pohlédli na rozpadávající se tváře někdejší velitelky své, ale hraběnka Choustnická nechtěla si přiznati, že Anně v rakvi ubylo krásy, že podoba její už zcela zmizela, že výraz obličeje nabývá jakési příšernosti“⁶⁹

Novela s poměrně nevšedním tématem smrti je jistě i pro samotného čtenáře záhadou. Může si příběh i jeho myšlenku vyložit dle své vlastní fantazie a sám rozhodnout, zda se klíček opravdu podílel na smrti všech zemřelých postav, nebo zda se jednalo o pouhou souhru náhod, které však nebyly vypravěčem objasněny.

Spisovatel i v tomto případě volí velmi jednoduchý jazyk a zcela se vyhýbá jakýmkoliv odborným výrazům. Zejména v této novele, která je v souboru poslední, nevěnuje svou pozornost charakteristice jednotlivých postav a líčení prostředí jako je tomu u předchozích novel, přesto jsou postavy i tentokrát před dějovou linií upřednostněny.

4.3 Povídky olšanské

Sbírka pěti povídek, které jsou pouze očíslovány, na rozdíl od novel v díle *Šlechtické novely*, kde měl každý příběh svůj vlastní název, přivádí čtenáře do velmi netradičního prostředí hřbitova. Příběhy získávají o to větší rozměr, že se jedná o hřbitov Olšanský, který je čtenářům jistě známý. Všechny povídky se tedy odehrávají

⁶⁹ SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novely*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí. s. 279.

v Praze, a tudíž nechybí ani připomenutí konkrétních míst našeho hlavního města, jakými jsou například Václavské náměstí, Vyšehrad či Štěpánská ulice.

Podobně jako u díla *Šlechtické novely* i v tomto případě se od sebe povídky v mnohém liší. Přesto ale v jistých ohledech jsou mezi sebou naopak výrazně propojeny. V případě *Šlechtických novel* to byl především šlechtický původ jednotlivých postav. V případě *Povídek olšanských* to je, jak už název díla napovídá, právě Olšanský hřbitov, na němž příběh většiny povídek začíná či končí, a některé se zde dokonce přímo odehrávají.

I přes nepříliš optimistický název, neboť Olšany asociují jistě většině čtenářům zmíněný hřbitov, se povídky netýkají pouze hrobů a smrti. Téma smrti, pohřbu i smutku, které k tomu samozřejmě neodmyslitelně patří, se bohužel ve všech pěti povídkách skutečně vyskytuje. Avšak můžeme říci, že daleko stěžejními náměty díla jsou rodina, mezilidské vztahy i smysl lidského života. Právě úvahami o těchto tématech se zabývá hned samotný úvod této povídkové sbírky, který je od jednotlivých kapitol samostatně vyčleněn. Je psán v první osobě, což není pro Schulzova díla příliš typické, a vypravěč se zamýšlí a filozofuje právě o podstatě lidského bytí. Zmiňuje mimo jiné fakt, pro následující příběhy velmi důležitý, týkající se sedmiletého pronájmu hrobu na Olšanském hřbitově, ukládání zesnulých do již dříve obsazených hrobů i smrti syna, jenž je právě na tomto hřbitově pochován. Plynule přechází k závislosti těla na fyzikálních zákonech i k neodlučitelnému vztahu těla a duše.

Dle recenzí v časopisech *Literární listy*⁷⁰ z roku 1896 a *Niva*⁷¹, z téhož roku, je vzhledem k humorným prvkům a vtipným komentářům ponurý název tohoto díla pro čtenáře zavádějící. Pokud ovšem přečteme všechny povídky skutečně důkladně, zjistíme, že až na důvtipnou poznámku o tvaru hlavy andělíčka či odlehčenou vedlejší

⁷⁰ J, V. (= Jindřich Vodák?) Posudky – Ferdinand Schulz: Povídky olšanské. *Literární listy*. 1896, roč. 17, s. 151-152.

⁷¹ KARÁSEK, Jiří. Umění. Věda. Literatura. - Ferdinand Schulz: Povídky olšanské. *Niva*. 1896. roč. 6., č. 7., s. 222.

epizodu v rámci třetí povídky, o které se budeme ještě níže zmiňovat, dojdeme k závěru, že přirovnání k humoresce s příchutí satiry opravdu není příliš na místě.

První kapitola velmi zdařile navazuje na již zmíněný úvod a čtenáři je vyprávěna rovněž v první osobě. Tentokrát začíná povídka ovšem daleko optimističtěji než samotný úvod, neboť se vypravěč zamýšlí nad tím, jak by bylo krásné, kdyby se o své hroby a nebožtíky pozůstali daleko více zajímali, zkrášlili hřbitov květinami a nenechávali zemi, pod kterou leží naši blízcí, pouze pohodlně pustnout. Nad takovými úvahami by se jistě mohl zamyslet i současný čtenář, neboť i v dnešní době můžeme naneštěstí takové téma považovat za stále aktuální. Opěvování přírody, kterou označuje za němého svědka všeho dění, přerušuje vstup hlavní postavy této povídky, polského šlechtice Ondřeje Zalaszewského, který sděluje vypravěči, se kterým se poznává právě na Olšanském hřbitově, svůj životní příběh. Vzpomíná na svou ženu, která ho opustila poté, co mu byla nevěrná i na své tři děti, které zemřely velmi předčasně a které hluboce miloval. Příběh končí nešťastně, když je muž po nějaké době nalezen mrtvý v řece a v kapse s dopisem od své nejstarší dcery. Autor v této povídce poukazuje na rodinné vztahy, jejich důležitost i zranitelnost. Představuje sílu vztahu mezi dítětem a rodičem, konkrétně vztahu otce a dcery, i důsledky, které mohou nastat v případě, že jeden z účastníků tohoto vztahu zemře. V tomto případě, jak jsme již zmínili, je důsledkem otcova smrti, který ztrátu své poslední dcery neunesl.

Druhá povídka, tentokrát vyprávěna v 3. osobě, začíná představením bezdětné vdovy Pavlínky Celubské, která si po smrti manžela snažila přivydělat nějaké peníze pronajímáním pokojů mladým studentům. Postupně ji ovšem pronájem vydělával méně, než investovala, a tak se začala zadlužovat. Do děje vstupuje záhadný muž, kolega jejího zesnulého manžela, který ji žádá o to, aby se pravidelně starala o jeho vlasy a udržovala je stále bez šedin. Příběh je velmi krátký a původ tohoto muže ani jeho povahové rysy nejsou čtenáři objasněny. Děj naopak probíhá velmi rychle a čtenář může být snadno celou situací zmaten. Okruh zákazníků s šedivými vlasy se začne okamžitě rozrůstat a vdova začne bohatnout. I přes pečlivou péči o šedivé vlasy svých zákazníků, o ty své vlasy se nestarala a Valentin Lebeda, již zmíněný bývalý kolega jejího muže, ji na to přijde upozornit. Žena záhy, čtenáři z neznámých

důvodů, zemře. Její smrt není vypravěčem objasněna a po přečtení příběhu tedy zůstává, podobně jako u mnoha dalších povídek Ferdinanda Schulze, mnoho nejasností a nezodpovězených otázek. Ačkoliv je námět této povídky poměrně netradiční, i z tohoto příběhu se může čtenář poučit. Vdova se chopila první příležitosti, která se naskytla, jen za jediným účelem, a to zbohatnout. Zaslepenost získanými penězi a životem v blahobytu zapříčinila, že se žena přestala zajímat o sebe samotnou a o věci v životě skutečně důležité. Prvky umírněného realismu, v tomto případě zejména výchovné prvky, jsou tedy zcela patrné.

Následující povídka se oběma předchozím zcela vymyká, a to nejen svým rozsahem, který z ní dělá nejdelší povídku této knihy. Příběh je oproti ostatním povídkám výrazně zmatečný, nepřehledný a vypravěč, který děj čtenáři sděluje opět v ich-formě, přechází od jednoho tématu k jinému bez plynulejších přechodů. Povídka je navíc zahájena další úvahou, kterou čtenář pravděpodobně již znovu neočekává. Tentokrát se vypravěč zamýšlí nad duchy a anděly. Právě v této kapitole se setkáváme s výrokem, který výše zmínění recenzenti považují za vtipný komentář a známku toho, že si autor i v tomto díle zachovává svůj smysl pro humor.

„Rovněž, kdykoliv si vzpomenu na Karla IV., na Husa, Žižku, Jiřího z Poděbrad, mučedníky Bělohorské, Komenského, Jungmanna a sto jiných našincův, kteří svou věčnost nezdědili, nébrž si ji udělali, a kvůli nimž nesmrtelnost pro každého Čecha má ještě zvláštní cenu, nikdy nedovedu si je představit v podobě buclatých, dobře naobědvaných a koketně očima kroutících anděličkův, jichžto kudrnaté hlavičky nezapírají svůj model: hlávky zralého Hlízovského zeli.“⁷²

Po těchto rozvahách ovšem přichází splet' mnoha nových informací, kdy dokonce vypravěč ve svém vyprávění začne znenadání vzpomínat na svou cestu do Krakova v období polského povstání a vážné scény chaoticky kombinuje s příhodami o jistém komisaři Kvasničkovi. Komisařův hrob spatří vypravěč právě na Olšanském hřbitově, čímž spisovatel velmi obratně zakomponoval tuto povídku mezi ostatní. Bohužel, další informace se v nepřiměřené délce povídky snadno ztratí.

⁷² SCHULZ, Ferdinand. *Povídky Olšanské*. Praha: J. Otto, 1895. Ottova laciná knihovna národní. s. 88.

Vypravěč navíc ještě přechází od filozofických úvah k historkám o tom, jak zmíněného komisaře napálili během karetní hry a nelze tedy jinak než souhlasit s výrokem Jiřího Karáska, který autorovi vytýká právě rozvláčnost děje i odbočování od hlavní dějové linie.⁷³ Přesto se můžeme domnívat, že se jednalo o autorův záměr takovým typem povídky sbírku obohatit. Historky o karetních hrách s komisařem Kvasničkou celý příběh navíc značně odlehčují a ani tento prvek se v jiné z povídek neobjevuje.

Po relativně dlouhém příběhu následuje paradoxně ta nejkratší z pěti povídek. Autor opět přichází se zcela odlišným námětem. Děj se odehrává na Štědrý den, kdy odchází manželka jistého profesora T. na poslední chvíli koupit postýlku pro panenky, kterou si její, zjevně rozmazlená dcera, přála. Ženě na spokojeném večeru celé rodiny, která čítá celkem šest dětí, opravdu záleží, a tak jde rychle postýlku shánět. Před židovským obchodem na Václavském náměstí se setkává s další významnou postavou této povídky, a to s chudým a bezprizorním mužem, který shání teplé oblečení pro svou ženu. Setkáváme se zde s velmi nečekaným momentem, kdy mu vše již zmíněná paní koupí a dokonce ho pozve k sobě domů, kde mu daruje nejen další oblečení pro jeho ženu a čerstvě narozené dítě, ale dokonce i nějaké peníze. Toto gesto zůstává v povídce neobjasněno a není tedy jasné, co tak, možná až nepřiměřeně, přívětivé chování ženy zapříčinilo. Celý děj, který se odehrává pouze v rámci necelých deseti stran, nás nádavkem, obdobně jako předchozí příběhy, i tentokrát zavádí ve svém závěru na Olšanský hřbitov. Zde se muž se ženou opět setkávají a čtenář se dozvídá, že žena chudého muže i jejich dítě den po Štědrém dni zemřeli. Vypravěč tento fakt opět nikterak nekomentuje a ani z kontextu tedy není patrné, co jejich smrt zavinilo. Je nutné ovšem podotknout, že zmíněný chudý pán ještě jednou vřele děkuje za vše, co jim žena poskytla i za to, že mu nevědomky umožnila družku i potomka pohřbít ve slušných šatech. I v této povídce je tedy promítnuta očividná tendence Ferdinanda Schulze čtenáře příběhem vychovávat a představit mu opravdové lidské ctnosti. Podobně si můžeme

⁷³ KARÁSEK, Jiří. Umění. Věda. Literatura. - Ferdinand Schulz: Povídky Olšanské. *Niva*. 1896. roč. 6., č. 7., s. 222.

vyložit také chování ženy, která dá neznámému muži peníze i ošacení. Může se tedy jednat pouze o projevy štědrosti a empatie.

Poslední z povídek může čtenáře jistě zaujmout svým námětem, kterým je sprosté zneužití důvěry muže, který i přes svou permanentní podezřívavost přehlédne lest své mladé přítelkyně Marjány a jejího milence Karlíčka, shodou okolností svého synovce. Spořivý Klech nakonec podlehně akutnímu zápalu plic, když ho záporné postavy tohoto příběhu, Marjána a Karlíček, nechají zemřít bez pomoci. I tentokrát tedy příběh o mezilidských vztazích i lidské chamtivosti končí tragicky, kdy je hlavní postava příběhu po své smrti připravena o všechny úspory a jako žebrák je dokonce neoblečený pohřben do jednoho z hrobů, jak může již čtenář předvídat, na Olšanském hřbitově. Příběh je zasazen do prostředí vinárny, přesto si vypravěč ani v závěrečné povídce neodpustí komentář týkající se Olšanského hřbitova, jehož soudobou podobu srovnává s původní. Pro čtenáře je nepochybně zajímavá především historie tohoto hřbitova, o které se vypravěč zmiňuje velmi negativně, a to zejména o zacházení s nebožtíky a nevhodném chování tehdejších hrobníků vůči pozůstalým.

„Rovněž s hrubou nešetrností k příbuzným dalo se za oněch časův zasypávání hrobu. Sotva že jim popřáli hoditi několik hrstek toho mazavého šterku za rakví, hrobaři už počali mezi nimi oháněti se lopatami, rakev pod kamením hustě padajícím duněla tak strašně, že všichni účastníci pohřbu, nejbolestněji dojatí tolikem surovosti, již jen za těch několik minut byli svědky, prchali se žalostného jeviště.“⁷⁴

Povídky olšanské jsou tedy dílem představujícím čtenáři nejen jeden z nejznámějších pražských hřbitovů, ale především jsou dílem představujícím lidské osudy obyčejných lidí, které bohužel povětšinou končí velmi nešťastně. Povídka jakožto literární žánr je typická svým krátkým rozsahem, a proto by se neměla soustředit na děj a více postav. V centru stojí naopak pouze jedna konkrétní událost

⁷⁴ SCHULZ, Ferdinand. *Povídky olšanské*. Praha: J. Otto, 1895. Ottova laciná knihovna národní. s. 139.

či situace zahrnující obvykle jednu postavu hlavní.⁷⁵ Tyto znaky typické právě pro žánr povídky Ferdinand Schulz splňuje v plném rozsahu. Děj jde podobně jako u *Šlechtických novel* do pozadí před charakteristikou jednotlivých postav, které staví do reálných situací, z nichž si čtenář může vždy odnést konkrétní ponaučení. V případě *Povídek olšanských* se čtenář může zamyslet nad svým chováním vůči zesnulým, ale také vůči lidem ze svého okolí. Autor tedy i v tomto případě se čtenářem nepřímo spolupracuje. Neoslovuje ho, přesto od něj očekává více než pouhé čtení po sobě jdoucích vět. Mezi řádky ho vybízí, aby se čtenář příběhem inspiroval, aby si z něho něco odnesl a aby se po přečtení zastavil a nad povídkou přemýšlel. Dokonce čtenáři nabízí i řešení konkrétních situací. V případě *Povídek olšanských* je to například péče o zesnulé a jejich hroby. V úvodu konstatuje špatnou situaci hřbitovů i pochmurnou atmosféru, ale poukazuje také na fakt, že je to jediný způsob, jak se alespoň vzdáleně můžeme setkat se svými blízkými.

„Oč příjemnější, krásnější byl by pak pohled na celý hřbitov, kdyby v něm nebylo ani jiného místečka, které tu vypadá jako skvrna na společném šatě, jako výčitka lidské necitelnosti právě tam, kde cit jest jaksí soustředěn v největší míře a jeví se v nejryzejší formě!“⁷⁶

Proto by nám nemělo být toto prostředí lhostejné a měli bychom o něj pečovat, zvelebovat ho. Díky takovým úvahám můžeme toto dílo považovat za velmi nadčasové, neboť toto téma je, bohužel, i v dnešní době stále aktuální. I soudobý čtenář by se z těchto úvah mohl poučit.

Autor mimo jiné čtenáři představuje kromě kladných postav také postavy záporné, čímž do povídky opět zapojuje výchovné aspekty. V rámci těchto povídek zdůrazňuje například úskalí chamtivosti a závisti.

V jednotlivých povídkách jsou v centru hlavního dění především mezilidské vztahy. Ať už vztahy blízké, vzdálené, přátelské či nepřátelské. Je zdůrazněna jejich

⁷⁵ MOCNÁ, Dagmar, Povídka. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. s. 516.

⁷⁶ SCHULZ, Ferdinand. *Povídky olšanské*. Praha: J. Otto, 1895. Ottova laciná knihovna národní. s. 23.

důležitost, ale také jejich velká nebezpečí v případě, kdy člověk slepě propadne své důvěřivosti a opomene prozíravost. Velký význam má i v tomto případě motiv tajemství. Právě s tajemstvím, jak už jsme výše zmínili, umí autor pracovat velmi zkušeně. V případě *Povídek olšanských* nám nabízí opět další možné zapojení tajemství do příběhu. Tentokrát je tajemství čtenáři ve většině povídek velmi dobře známo. Ovšem o tajemství neví jednotlivé postavy mezi sebou a čtenář tedy zůstává v očekávání, zda bude prozrazeno. Tato fakta ostatně potvrzují také výrok recenzenta A. E. Mužíka, který ve své kritice konstatuje, že: „*V knize přítomné Olšanské povídky zvané, podává nám důkaz, kterak i z látky na první pohled přímo neúrodné možno vykouzlit literární plody zdravé, půvabné a záživné.*“⁷⁷ Čtenářovu pozornost si Ferdinand Schulz jistě i v tomto případě snadno získal velmi zajímavými náměty všech pěti příběhů, které mohou i zkušenému čtenáři nabídnout hned několik různorodých prostředí, do kterých spisovatel jejich děj dosadil.

⁷⁷ MUŽÍK, Augustin Eugen. Co budeme čísti – Olšanské povídky. *Besedy lidu*. 1896. roč. 4., č. 10., s. 119.

5 Závěr

V této bakalářské práci jsme se věnovali třem vybraným prózám Ferdinanda Schulze, a to dílům *Latinská babička*, *Šlechtické novely* a *Povídky olšanské*. V jednotlivých kapitolách jsme se pokusili nejen vysvětlit nejpodstatnější myšlenky a náměty těchto děl, ale snažili jsme se objasnit také zásadní vlivy, které k jejich vzniku a následně také k jejich finální podobě přispěly.

Ferdinand Schulz byl zejména jako tvůrčí osobnost ovlivněn hned několika faktory, a to politickou situací, napjatými vztahy mezi ruchovci a lumírovci a v neposlední řadě také rodinou Kouniců, ve které dlouhodobě působil jako vychovatel, a tak měl příležitost se blíže seznámit s každodenním životem šlechticů. První část této práce se tedy zabývá vlivem literárněhistorického kontextu na Schulzovu tvorbu a především podrobné recepci tvůrčí osobnosti i literárního díla tohoto významného autora druhé poloviny devatenáctého století. Prameny pro tuto kapitolu pojednávající o díle i stanoviscích, která spisovatel zastával, nám byly články v periodikách, kritiky, odborné studie i hesla v dobových i současných slovnících a literárněvědných příručkách. Ačkoliv se v této části zabýváme také literárněhistorickým kontextem, nebylo jejím cílem představit celé historické období druhé poloviny devatenáctého století. Naopak se v této kapitole zaměřujeme na konkrétní směry a témata, která bezprostředně Schulzova literární díla ovlivnila.

Písemné kritiky Schulzových současníků, zveřejněné v dobových časopisech, nám byly velmi nápomocny v druhé kapitole, kdy jsme se již zaměřili na recepci konkrétních děl tohoto autora. Seskupením názorů, výtek i uznání od dobových kritiků jsme dali vzniknout mozaice vypovídající o tehdejších úsudcích a názorech na tyto vybrané prózy. Ve většině případů ovšem převažují hodnocení kladná, kdy je vyzdvihován především autorův smysl pro detail a schopnost vytvořit z obyčejného všedního námětu zajímavý a poutavý příběh.

Spisovatel Ferdinand Schulz je dodnes považován za předního představitele umírněného realismu, což se samozřejmě projevuje zejména v jeho tvorbě prozaické. Projevy tohoto literárního směru jsme měli možnost pozorovat průběžně ve všech výše

zmíněných dílech, jejichž interpretaci jsme se věnovali ve třetí části této bakalářské práce. Jeho realistické popisy se objevují především v díle *Latinská babička*. Najít je můžeme i ve *Šlechtických novelách*, kde se ovšem daleko více projevuje jeho smysl pro detail. *Povídky olšanské* pak potvrzují výroky recenzentů o jeho výjimečném nadání, kdy i z prostého námětu dokáže vytvořit nevšední příběhy, do kterých samozřejmě průběžně implementuje také výchovné prvky, jež jsou pro jeho nejen prozaickou tvorbu typické. Prvky umírněného realismu pak také nacházíme rovněž v povídce *Starý pán z Domašic*, která je součástí *Šlechtických novel*, kdy do protikladu staví záporné postavy toužící pouze po penězích a majetku a hodné lidi, duševně čisté, kteří vytrvale pomáhají svým blízkým a jejich slabé stránky či zlozvyky spisovatel již neuvádí. Ve vybraných dílech pak nacházíme také prvky typické pro symbolismus, jenž je nejpatrnější rovněž v próze *Šlechtické novely*, konkrétně v povídce *Klíček*, kdy se právě klíč stává symbolem zla a smrti. V povídce *Malý kanovník* se pak dotýká také motivů příznačných především pro existencialismus jako je například vědomí vlastní smrtelnosti a možnosti rozhodovat se o ukončení vlastního života.

Náměty vybraných děl Ferdinanda Schulze úzce souvisí také s tématy, kterých se analyzovaná díla dotýkají. Jmenovat můžeme primárně mezilidské vztahy, jejichž problematika prostupuje všemi třemi prózami. Dále pak také pomíjivost a časovou ohraničenost lidského života a nesmíme opomenout také, již zmíněné, výchovné prvky, které se v těchto dílech projevují především prostřednictvím povahových rysů jednotlivých postav, kdy poukazuje na nebezpečná úskalí lidské závisti, lži i slepé důvěřivosti. Hlavní hrdinové těchto povídek pak následnou krizi zpravidla nedokáží překonat (například Felician v povídce *Malý kanovník* či polský šlechtic Zalaszewski v první povídce *Povídek Olšanských*), a tak příběhy často končí velmi nešťastně, neboť smrt se stává jejich jediným vysvobozením.

Za zmínku stojí pak také role mužské a ženské postavy v těchto povídkách. Nejen v rámci těchto tří próz, ale také v rámci dílčích povídek jsou tyto postavy povahově značně nesourodé, což samozřejmě může být pro čtenáře atraktivní. V případě postav babičky (*Latinská babička*), mladé Frantiny (*Starý pán z Domašic*; *Šlechtické novely*) či ženy profesora T. (IV.; *Povídky olšanské*) se čtenář setkává

se ženami dobrosrdečnými, štedrými a laskavými. Objevují se zde ale také takové ženské představitelky, jakými jsou například Marjána (*V.; Povídky olšanské*) nebo Kamila (*Malý kanovník; Šlechtické novely*), které jsou ztělesněním zla, hamižnosti a bezcitnosti. Pestrou paletu lidských ctností i špatných vlastností navíc doplňuje ještě postavou kněžny Adelaine (*Praktická matka; Šlechtické novely*), které autor připisuje cílevědomost, zodpovědnost a čtenáři ji líčí jako ženu, jež má vždy poslední slovo. Mužské postavy pak těm ženským zpravidla snadno podléhají a často jim obětují celý svůj život i životní plány jako tomu je například v povídkách *Společník* a *Starý pán z Domašic* či u postavy pátera Dominika v díle *Latinská babička*. V některých případech ovšem dominantní ženské postavě podlehnou natolik, že se nechají ženou dokonce ovládat jako v případě postavy knížete v povídce *Praktická matka*.

Podářilo se nám tedy ve všech interpretovaných prózách vytyčit několik společných námětů i témat, které jsou v nich v různých podobách obsaženy. Přestože jsou tyto motivy zpracovány do různorodých příběhů odehrávajících se v odlišných prostředích, ve většině z nich autor využívá svého smyslu pro detail i bohaté slovní zásoby a dané prostředí vždy podrobně popisuje. Zatímco v případě románu *Latinská babička* tato líčení dílu velmi prospívají, neboť čtenáři umožňují přesnější představu o tom, kde se příběh odehrává, v případě povídky *Starý pán z Domašic* to úroveň díla spíše shazuje a zdlouhavé popisy působí v celém kontextu zbytečně.

Podobně je tomu také při práci s tajemstvím, které se v těchto prózách objevuje rovněž v různorodých podobách. Ferdinand Schulz pracuje s tajemstvím ve všech zmíněných dílech různými způsoby. Jeden z takových případů nastává, když do příběhu vstupuje postava, čtenáři neznámo za jakým účelem. Takovým případem byla například postava *Kamily*, jejíž původ ani chování vůči mladému šlechtici nebyly čtenáři objasněny. V takových situacích můžeme autorovu práci s tajemstvím shledávat jako méně zdařilou, neboť čtenáři zůstávají po celý průběh děje v napětí a když čekají na odhalení, jsou zklamáni otevřeným koncem příběhu. Naopak velmi dobře spisovatel pracuje s tajemstvím v románu *Latinská babička*, kdy je cílená práce s tajemstvím zcela evidentní. Tajemství se v ději objevují průběžně a vzájemně spolu souvisí, což se samotný čtenář dozvídá až v závěrečné části děje.

V této části jsou tajemství odhalena a na povrch se dostávají nové souvislosti a fakta, která čtenáři objasňují do té doby neopodstatněné jednání některých postav. Taková díla Ferdinanda Schulze jistě stojí za nejedno přečtení, neboť i při opakovaném čtení mohou být pro čtenáře stále atraktivní a může si všimnout stále nových faktů, která mu dříve unikla.

Naneštěstí, i přes neupadající zájem současných čtenářů o literaturu z období druhé poloviny devatenáctého století, jméno Ferdinand Schulz, který je řazen mezi májovce i přední představitele umírněného realismu, dnes již téměř upadlo v zapomnění. Opomíjen je nejen českými čtenáři, ale bohužel i mnoha současnými literárněvědnými příručkami a slovníky. Výjimku představují například *Přehledné dějiny české od nestarších dob až po naše dny* či *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*, kde je Ferdinand Schulz zmiňován jako publicistický obhájce národních práv. Ze slovníků pak zmiňme *Lexikon české literatury*, kde je vykreslen relativně podrobný portrét tohoto literáta či *Ottův slovník naučný*, kde je tento autor představen zejména jako novinář zabývající se o českou kulturu i společnost. V části, jež se věnovala recepci vybraných děl i tvůrčí osobnosti Ferdinanda Schulze, jsme se opírali primárně o dobová periodika, a to například o *Zvon*, *Světobzor*, *Osvěta*, *Besedy lidu*, *Máj* či *Literární listy*. Doboví kritici hodnotili autora převážně kladně. Setkáváme se často s pozitivním hodnocením obdivuhodné šíře záběru jeho témat a námětů, která je ovšem paradoxně, dle kritiků, v některých případech současně příčinou hlubší nepropracovanosti textů.

Tato bakalářská práce představila tři významná díla v tvorbě tohoto autora, jejichž interpretace nám umožnila pohlédnout na Ferdinanda Schulze také jako na autora pro českou literaturu, a následně také čtenáře, přínosného a svými tématy rovněž stále aktuálního. Interpretace těchto tří próz je samozřejmě pouze jakýmsi vzorkem celé tvorby tohoto spisovatele, jenž je autorem nejen novel a dobových povídek, ale také cestopisů a historických prací, které se mohou stát podkladem pro další vědeckou práci spojenou s osobností Ferdinanda Schulze.

6 Seznam literatury

Primární literatura

SCHULZ, Ferdinand. *Latinská babička: povídka*. Praha: Čech, 1886.

SCHULZ, Ferdinand. *Latinská babička*. Třebechovice pod Orebem: Antonín Dědourek, 1942. Knihovna národních klasiků.

SCHULZ, Ferdinand. *Šlechtické novelly*. V Praze: J. Otto, 1888. Z našich i cizích vlastí.

SCHULZ, Ferdinand. *Povídky olšanské*. Praha: J. Otto, 1895. Ottova laciná knihovna národní.

Sekundární literatura

Knihy

FORST, Vladimír. *Realismus a modernost: proměny v české próze 19. století: sborník statí*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.

FORST, Vladimír, Schulz Ferdinand. In: *Slovník českých spisovatelů*. Vyd. 1. Redaktor Jan Čadil. Praha: Libri, 2000. ISBN – 80-7277-007-1.

HLOUŠEK, Jaroslav. Doslov. In: Ferdinand Schulz, *Latinská babička*. Třebechovice pod Orebem: Antonín Dědourek, 1942. Knihovna národních klasiků.

HOLÝ, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Jan LEHÁR a Alexandr STICH. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998. Česká historie, sv. 4. ISBN 80-7106-308-8.

MACHALA, Lubomír a Eduard PETRŮ (eds.). *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. 1. opr. a dopl. vyd. Olomouc: Rubico, 1994, reprint 1999. ISBN 80-85839-04-0.

MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém: šest přednášek, jež v čes. universitní extensi konal Jan Máchal*. Praha: Springer, 1902.

MOCNÁ, Dagmar, Povídka. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MORAVEC, Josef, Ferdinand Schulz. In: *Slovník českých spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1964.

NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1936-1939, reprint 1995. ISBN 80-7108-105-1.

OTRUBA, Mojmír, Zdeněk PEŠAT a Květa HOMOLOVÁ (eds.). *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982.

POHORSKÝ, Miloš (ed.). *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.

POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-04-23906-4.

STREJČEK, Ferdinand. *Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1915.

THON, Jan. *Osvětou k svobodě: kniha o českých čtenářích*. V Praze: Aventinum, 1948.

TUREČEK, Dalibor a Zdeněk PEŠAT, Schulz Ferdinand. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Redaktor Luboš Merhaut. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.

VOBORNÍK, Jan, Schulz Ferdinand. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Polička: Argo, 1905, reprint 2000. ISBN 80-7203-007-8.

Stati a recenze v periodikách

DOSTÁL, Adolf Bohuslav. Prof. Ferdinand Schulz zemřel. *Zlatá Praha*. 1905, roč. 22, č. 19, s. 225.

DRESLER, Václav. Ferdinand Schulz. Nástin jeho literární práce. *Světazor*. 1905, roč. 5, č. 21, s. 572 – 574.

DRESLER, Václav. Ferdinand Schulz. Nástin jeho literární práce. *Světazor*. 1905, roč. 5, č. 22, s. 600 – 603.

HLADÍK, Václav. K jubileu Ferdinanda Schulze. *Lumír*. 1905, roč. 33, č. 4, s. 196.

JAHN, Jiljí Vratislav. Ferdinand Schulz. K jeho šedesátým narozeninám. *Osvěta*. 1895, roč. 25, č. 1, s. 83-91.

J, V. (= Jindřich Vodák?) Posudky – Ferdinand Schulz: Povídky Olšanské. *Literární listy*. 1896, roč. 17, s. 151-152.

KARÁSEK, Jiří. Umění. Věda. Literatura. - Ferdinand Schulz: Povídky Olšanské. *Niva*. 1896. roč. 6., č. 7., s. 222.

KONRÁD, Josef Deograd. Ferdinand Schulz. *Máj*. 1905, roč. 3, č. 25, s. 404 – 405.

KVAPIL, Fr. Rozhledy – Ferdinand Schulz. Latinská babička. *Květy*. 1886, roč. 8, str. 622 – 625.

MUŽÍK, Augustin Eugen. Co budeme čísti – Olšanské povídky. *Besedy lidu*. 1896. roč. 4., č. 10., s. 119.

ŠIMÁČEK, Matěj Anastasia. Týden. *Zvon*, 1905. roč. 5, s. 383.

ŠŤASTNÝ, Radko. Dva prozaikové a žurnalisté aneb Fueramus Pergama quondam. *Český jazyk a literatura: časopis pro vyučování českému jazyku*. 1984-1985, roč. 35, s. 279-281.

VÍTEZNÝ, V. Šlechtické novely. *Literární listy*. 1888, roč. 9, s. 218-219.

VYKOUKAL, František Vladimír. Nové písemnictví – Výpravná prosa. *Osvěta*. 1888, roč. 28 – díl I., s. 566-572.

VYKOUKAL, František Vladimír. Literatura česká – Latinská babička. *Světozor*. 1886, roč. 20, s. 748-749.